

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Člověk a dravec – strach, respekt a pouto

Tereza Stupková

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Člověk a dravec – strach, respekt a pouto

Tereza Stupková

Vedoucí práce:

Mgr. Daniel Sosna Ph.D

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

Tereza Stupková

Poděkování

Mgr. Danielovi Sosnovi Ph.D. za odborné vedení mé práce a za neocenitelné rady, podněty a pomoc při zpracování daného tématu. Davidovi Straňákovi a Milanovi Zalešovi, díky nimž jsem získala zkušenosti v sokolnickém řemeslu a jejichž činnost mě inspirovala k sepsání této práce.

Obsah

1. Úvod	6
1.1 Výzkumné otázky	7
2. Člověk a dravec	10
2.1 Dravec jako symbol v lidské společnosti.....	10
2.2 Základní terminologie	11
3. Sokolnictví.....	15
3.1 Historie sokolnictví.....	15
3.2 Dravec ve službách člověka.....	16
3.3 Sokolnický výcvik a výstroj	17
4. Metodologie	21
4.1 Sběr a analýza dat	21
5. Výsledky.....	24
5.1 Pohled laické veřejnosti a sokolníků	24
5.2 Rozhovory	35
5.3 Freelisting.....	38
6. Diskuze.....	41
7. Závěr	47
8. Použitá literatura	49
9. Resumé	50
10. Přílohy.....	52

1. Úvod

K tématu *člověk a dravec* mě přivedla má osobní zkušenost ze zoologické zahrady, kde jsem v letní sezóně pracovala u dravců a sov. Byla to velmi zajímavá zkušenost. Každý den jsem pozorovala - zároveň jsem si i sama vyzkoušela - co obnáší práce sokolníků, jaké jsou jejich povinnosti i starosti. Také jsem měla možnost sledovat návštěvníky zoo, kteří se přišli podívat na ukázky sokolnického výcviku, které se pořádaly téměř každý den. Jak se návštěvníci chovali, když jim nad hlavou přelétl orel, či jak reagovali na supu, který probíhal mezi nimi? To vše mě inspirovalo pro sepsání této práce.

Během mého působení v zoologické zahradě jsem si uvědomila, jak málo o dravcích víme, ačkoliv naše společnost nás o nich rádoby „všechno naučila“. Každým dnem jsem se ocitla v situaci, která vyvracela mé původní předsudky o dravcích, sovách i o sokolnictví samotném. A právě to byl hlavní důvod, proč jsem se rozhodla psát bakalářskou práci na téma *člověk a dravec*. Dnešní společnost je plná zakořeněných předsudků, a jen málo lidí si dnes uvědomuje, že se jedná o konstrukty, vytvořené kulturou, které ne vždy korespondují s realitou. Touto prací bych chtěla čtenáře nejen seznámit se sokolnickým řemeslem, ale hlavně a především bych chtěla uvést na pravou míru alespoň některé z předsudků, které si lidská společnost na toto téma v průběhu svých dějin vytvořila.

Budeme tedy nejčastěji narážet na problém antropomorfizace a s ním spojeným antropocentrismem. Tyto dva jevy jsou součástí naší společnosti a tedy i nás samotných. Díky antropomorfizaci jsme pronikli hlouběji do zvířecího světa a díky dodání lidských významů do něj jsme mu mohli i více porozumět. Tento vztah se postupně vyvíjel společně s lidstvem. Antropomorfismus má své základy v lidské schopnosti „reflexivního uvědomění“, je tedy pro lidstvo zcela přirozený (Serpell 2003: 84). Při mé práci v zoologické zahradě jsem si uvědomila, jak silné a hluboké některé představy mohou být a jak neodmyslitelně patří k našemu učení i přesvědčení. Budeme sledovat některá zažitá „fakta“ a porovnávat je se skutečností, nikoliv je kritizovat, poněvadž, jak již bylo řečeno, patří neodmyslitelně k lidské společnosti.

Mnoho antropologů se zaměřuje na vztah: člověk a zvíře. Často se ale mluví o obecnějším přesahu takového vztahu, někdy se setkáváme se závažnou otázkou, jak lidské působení ovlivňuje zvířata kolem nás. Ovšem jen malé množství odborníků se zaměřuje na vztah mezi člověkem a dravcem. Sokolnictví je výjimečné tím, že nejde o jakýsi druh adaptace dravců do světa lidí. Nejde o vnímání dravců očima lidí. Spíše naopak, dalo by se

říct, že v sokolnictví jsou to lidé, kteří se snaží vidět svět očima dravců. Vztah dravců k lidem je velmi specifický a nedá se přirovnat např. ke vztahu lidí a psů (kteří jsou také v některých zemích cvičeni k lovu). Proto v této práci budu vycházet nejen z dostupné odborné literatury, ale i ze zkušeností sokolníků i mých vlastních, neboť tyto informace získané osobní zkušeností, či vlastním pozorováním, považuji za daleko cennější a v mnoha ohledech spolehlivější, než informace z knih a odborných článků.

V první části se zaměříme na teoretický základ. Uvedeme některé příklady vztahu a významu dravců v lidské společnosti, zdůrazníme pojmy, podstatné pro náš výzkum a krátce se seznámíme se sokolnickým řemeslem. Druhá část textu bude věnována výzkumu samotnému. Budeme porovnávat pohled sokolníků a pohled laiků – jak nahlíží na sokolnictví, co jim dravci symbolizují atd. Výsledky poté krátce zhodnotíme a v následující diskuzi uvedeme některá vodítka pro další možný výzkum. Základní poznatky shrneme v závěru této práce.

1.1 Výzkumné otázky

Budeme sledovat různé aspekty vztahu mezi člověkem a dravcem a to ze dvou pohledů: 1) pohled sokolníka (tj. profesionála, který s dravci denně pracuje) a 2) pohled laika např. návštěvníka zoologické zahrady. Jelikož jsem v mé práci pracovala nejen s dravci, ale i se sovami, v některých otázkách se zaměřím i na sovy, ačkoliv s dravci nemají tolik společného, jak by se mohlo zdát. Přesto je člověk často považuje za jeden ptačí řád, neboť jako dravci, tak i sovy se živí lovem, což je pro dravce typické¹.

Nejčastěji budeme narážet na fenomén antropomorfizace. Působením kultury dochází k promítnutí lidských vlastností do zvířete, kterému jsou poté přiděleny jisté atributy, které více nebo méně odpovídají skutečnosti. Zpravidla se tento proces řídí tím, jak dané zvíře vypadá. Např. sova byla díky své široké hlavě vždy považována za symbol moudrosti. V této práci budeme mj. zkoumat, jestli je sova skutečně moudrá, nebo jestli se jedná o jeden z mnoha kulturních konstruktů.

Jak lidé konstruují představu dravého zvířete? Co pro ně znamená, když se řekne *dravec*? *Dravec*, nebo také *predátor*, je živočich, který se živí lovem – tj. *predací* (Klimeš

¹ Další porovnání dravců a sov např. Kremer 1995: 16 a 106.

2005: 576). Z toho vyplývá, že se nejedná jen o ptáky, ale i o jiné živočichy – savce, hmyz a další. Přesto se mnoha lidem často vybavuje představa nějakého dravého ptáka, jelikož výraz pro zvíře živící se lovem je v českém jazyce shodný s ptačím řádem: dravci (*Falconiformes*). Je paradox, že mezi tento řád dravců (*Falconiformes*) spadají i např. supi, kteří se lovem neživí – naopak jejich potravu tvoří výhradně mršiny. Na druhou stranu, sovy bývají za dravce považovány, ačkoliv ve skutečnosti se jedná o jiný ptačí řád (*Strigiformes*) (Kremer 1995:16 a 106). Co pod slovem *dravec* vidí sokolníci? Shoduje se jejich představa *dravého zvířete* s představou laiků? Nad tím se zastavíme v jedné z následujících kapitol.

V našem výzkumu se také budeme zabývat problematikou, jak lidská činnost působí na chování dravců. Co si dravci zachovají ze své přirozenosti? Jak se liší dravec volně žijící od toho vycvičeného? Již teď můžeme předpokládat, že u dravců nedochází k zásadní změně, co se fyziologie týče, jako tomu je např. u divokého prasete a jeho „přetvořené“ podoby – prasete domácího². Dravci chovaní v zajetí vypadají prakticky stejně, jako dravci volně žijící. Budeme sledovat, jak sokolnický výcvik ovlivní jejich povahu a opět budeme výsledky porovnávat s tím, co si o této problematice myslí široká veřejnost.

Stranou nezůstane ani otázka citů a emocí. Dá se porovnat vztah dravce k jeho cvičiteli se vztahem psa k jeho pánovi? Proč se dravci na zavolání vrací ke svým sokolníkům? Jsou tito dravci natolik závislí na člověku, že by nedokázali v přírodě sami přežít?

Závěrem je nutno zmínit, že na tyto otázky nemusí být vždy jasná odpověď a čtenář musí mít neustále na paměti, že existují výjimky – a nemusí jich být málo. Povaha dravců se od sebe liší stejně, jako povaha lidí. Zde není řeč o odlišné povaze druhů, ale především o odlišné povaze jednotlivců. A na to musí sokolník brát velký zřetel při budování kladného vztahu mezi ním a jeho dravcem. (Kučera, Mikulica, Ptáček 1988: 101). Problém je v tom, že všichni dravci téhož druhu jsou si velmi podobní. Člověk má tedy tendenci nerozlišovat mezi jednotlivci a jakéhokoliv dravce považovat za příkladného zástupce „svého druhu“. Opak je ovšem pravdou – najít „dokonalého zástupce“ určitého druhu dravců by bylo víceméně stejné, jako snažit se najít „dokonalého zástupce“ lidstva. „Povahu dravce může sokolník vyvodit jen z jeho chování; jejich skutečné prožívání je člověku nepřístupné.“ (Kučera, Mikulica, Ptáček 1988: 100)

² Srov. Veselovský 2000.

Tento fakt musí být stále zdůrazňován. Bude-li se tento text pokoušet o antropologický výzkum s jistým obecným přesahem, nebude to znamenat, že závěry plynoucí z tohoto výzkumu jsou aplikovatelné a platné v každé situaci. Ostatně, dravci jsou velmi různorodá skupina ptáků. Dravec je *orel*, ale stejně tak je to i *sup*, či *poštołka*. Někteří loví drobné savce, někteří menší ptáky, někteří se specializují na hmyz. Dokonce i sociální život různých druhů dravců je odlišný. To se vždy promítá do výcviku dravců a přístupu k nim. Dravci se tedy od sebe mohou lišit jak druhově, tak i individuálně a najít „dokonalého zástupce“ je prakticky nemožný úkol.

2. Člověk a dravec

Obdiv k dravcům k lidské společnosti patří odnepaměti. Vždy jsme k nim vzhlíželi jako k nebezpečným, ale zato obdivuhodným stvořením, která žijí svůj vlastní život a na naší existenci nejsou nikterak závislí. Důkazy o obdivu k dravcům se dají pozorovat kdekoliv na světě. Stačí jen krátce listovat knihou *Myšlení přírodních národů* od C. Lévi-Strausse, aby si čtenář udělal představu, jak často se v totemických společnostech objevuje orl jako jedno z hlavních uctívaných zvířat³.

2.1 Dravec jako symbol v lidské společnosti

„On one side, then, we have the world of human modelers of animals, on the other the animal world modeled as human.“

(Ingold 2000: 49)

Západní vnímání světa lidí a světa zvířat víceméně stanovuje jasné hranice mezi tím, co je lidské a co je ne-lidské. Na druhou stranu, tyto hranice nejsou tak neprostupné, jak by se na první pohled mohlo zdát. Tim Ingold uvádí, že západní společnost rozděluje lidskou existenci do dvou sfér: sféry sociální, kde jsou lidé *osoby* a sféry ekologické, kde jsou lidé bráni jako *organismy*, stejně jako jiní živí tvorové. Zvířata jsou pak brány pouze jako *organismy* (Ingold 2000: 48). S tím Ingold ovšem nesouhlasí. Naopak, tvrdí, že jelikož existují dvě sféry lidské existence, existují tak i dva pohledy, jak vnímat zvířata. Dá se na ně pohlížet skutečně jako na organismy, sloužící ke konzumaci. Ovšem z pohledu kulturního jsou zvířata přeinterpretována jako antropomorfní bytosti – stávají se *osobami*. Stejně jako *antropomorfizujeme svět zvířat, zároveň s tím také naturalizujeme svět lidí* (Ingold 2000: 49-50).

Ve tradičních společnostech lidé dravce nejen považovali za vznešené zvíře, svou silou a odvahou srovnatelné kupříkladu s pumou nebo medvědem, ale také dravce pozorovali a znali jejich způsob života. Neviděli v nich jen něco nebezpečného a zároveň obdivuhodného, jejich představa dravce byla daleko konkrétnější, neboť vycházela z jisté osobní zkušenosti. Např. Osageové mají jako svůj totem orla. Ale ne orla jako symbolickou jednotu, jak by se dalo předpokládat. Záleželo na okolnostech a podle nich tito lidé rozlišují orla skalního, bělohlavého, volavého atd. Dále dělí orly podle barev (bílý, červený...) a také podle věku

³ srov. Lévi-Strauss; 1999.

(mladý, dospělý, starý...) (Lévi-Strauss 1999: 184). To nasvědčuje faktu, že Osageové orly znají, dokážou je v přírodě rozpoznat, dokonce jsou nejspíše seznámeni se způsobem sociálního života těchto ptáků.

Výběr oblíbenosti zvířat podle Veselovského nevychází ani tak z racionálního uvažování, jako spíše z určitých vrozených předpokladů chování, které jsou zásadní pro lidské vnímání těchto zvířat (Veselovský 2000: 14). Zároveň zde také hraje velkou roli morfologie. Veselovský uvádí příklad mj. na orlovi, který pro jeho přísně vyhlížející obličej (kostěné nadočnicové lišty a stažené koutky zobáku...) budí v lidech pocit přísnosti a odhodlanosti (Veselovský 2000: 16). Z vlastní zkušenosti musím dodat, že opravdu vidět takového majestátného, a na pohled vážného, ptáka, jak se lekl nového špalku, který jsme vyměnili za ten starý, a snažil se vší silou uletět od něj co nejdál, byl opravdu velmi zajímavý a zároveň poněkud matoucí zážitek. Toho dne mi došlo, že možná více než si uvědomujeme, vidíme ve zvířatech lidskou mimiku a lidské výrazy a že to velmi ovlivňuje naši představu, kterou si o těchto tvorech vytváříme.

„Drtivá většina lidí, zejména milovníci zvířat, přisuzuje zvířatům špatné i dobré lidské vlastnosti“ (Veselovský 2000: 14). Dravcům, stejně jako jiným druhům zvířat, byl bohužel také přisouzen atribut „nebezpečný“. I když s vývojem nových zbraní toto nebezpečí z napadení zvířetem výrazně pokleslo, nezamezilo to ovšem jejich systematickému hubení (Veselovský 2000: 133). Člověk se svojí novou nadvládou nad přírodou nabyt asi také jakéhosi podvědomého strachu, že co je nebezpečné, je lepší vyhubit.

V některých kulturách můžeme dokonce pozorovat obojí: uctívání a zároveň lovení dravců. Inuité uctívali orly jako pomáhající duchy (*helping spirits*). Když zabili orla, jeho masem neplýtvali, z jeho kůže vyrobili ochranné amulety a peří používali na šípy. Věřili, že tyto amulety a šípy, jim budou pomáhat při lovu, jelikož orli jsou výborní lovci. Zároveň šamani s těmito amulety získávali schopnost létat. Na konci každého roku Inuité spálili pozůstatky z ulovených orlů, aby se tím uvolnila ptačí duše a mohla se vrátit zpět jako předzvěst jejich reinkarnace (Merkur 1987: 185-8). „Eagle spirits will not steal human souls but will function as hunters' helpers.“ (Merkur 1987: 185)

2.2 Základní terminologie

Nyní obecně definujeme některé termíny, podstatné pro tento výzkum, popř. zdůrazníme některá omezení, která tyto pojmy přináší. Poté s nimi budeme dále pracovat při

rozboru výsledků a zároveň při samotném chápání života a výcviku dravců. Později také budeme sledovat, jak s některými termíny pracují sokolníci.

Pud – „regulátor chování“, který vždy souvisí s naplněním základních potřeb (jako např. pud sebezáchovy, reprodukční pud apod.) Pudy mohou být podníceny i vnějším působením, nemusí tedy vycházet pouze z nitra organismu (Bičík, Fraňková 1999: 111).

Instinkt – může být zaměňován s pudem, neboť oba pojmy souvisí s vnitřním chováním organismu a s vnějším vlivem prostředí. Instinkt je ale více druhově specifický, jako např. že ptáci při leknutí chtějí uletět, neboť jsou vybaveni křídly. (Bičík, Fraňková 1999: 115) C. Lorenz definuje instinktivní chování jako „dědičnou koordinaci“ každého zvířete nebo člověka (Lorenz 2003: 81). To znamená, že instinkt může být vyvolán pudy – je to určitá reakce na konkrétní situaci, kterou mají zvířata, potažmo i lidé zčásti vrozenou, ale prohlubovanou učením a druhovou specializací. „Instinktivní jednání je reakcí, kterou lze vyvolat vnějším podrážděním nebo jiným pudem.“ (Lorenz 2003: 83) Pro naši práci je pojem *instinkt* stejně jako pojem *pud*, velmi podstatný, neboť – jak se dozvíme - dravci v zajetí si zachovávají všechny své přirozené pudy i instinkty. Ovšem u instinktů druhově specifičtějších se může objevit problém absence rodičů, kteří by mladého potomka naučili, jak lovit, či co je nepřítel. Tento jev Lorenz uvádí jako specifický případ předávání zkušeností tradicí. Ptáci se nenarodí s vědomím, co je - v případě dravců - kořist a co je naopak nebezpečný nepřítel. Tuto znalost jim předávají jejich rodiče (Lorenz 2003: 30). S. Komárek dodává, že jelikož zvířata nemají zdaleka tak strukturovaný a složitý způsob komunikace, jako má liská řeč, jejich způsob učení je spíše napodobování chování, než předávání jisté tradice (Komárek 2008: 55). Přesto je zjevné, že instinkty vrozené jsou, neboť se můžou projevit i u dravce, který byl odchován člověkem. Uvedme příklad: v zoologické zahradě jsou dva orli mořští - bratři Pat a Mat. Pat se sám naučil lovit kořist z vodní hladiny stejně obratně, jako by ho to naučili jeho rodiče. Trvalo mu jen několik týdnů pochopit a zvládnout principy takového lovu, aniž by je pozoroval u jiného orla. Na rozdíl od Pata, jeho bratr Mat se tento lov zatím nenaučil a je možné, že se ho již nikdy nenaučí. Instinktivní chování se tedy zjevně u jednoho orla projevilo zcela automaticky, zatímco u druhého chyběla výchova rodičů a následné naučení tohoto - pro orly mořské - typického způsobu lovu z vodní hladiny.

Imprinting – Jedná se o „vtištění“ obrazu rodičů a jakési uvědomění příslušnosti k druhu a jeho specifických projevů (Bičík, Fraňková 1999: 153). V sokolnictví se pojem

imprintovaný dravec používá k označení takového ptáka, který nebyl vychován svými biologickými rodiči, ale již od malička byl vychován člověkem. Tento dravec je zvyklý na lidskou přítomnost, ovšem může nastat problém s jeho výcvikem, neboť člověk nemá dispozice, aby ukázal dravcovi, jak má lovit – jaký způsob lovu je např. typický pro jeho druh - a zde se musí sokolník spoléhat na dravcovy přirozené instinkty. Na druhou stranu, tito dravci jsou k člověku často velmi připoutaní a nemají motivaci zbloudit, jako dravci *neimprintovaní*.

Motivace – „Chování všech živočichů je neustále spojeno s úsilím o uspokojování životních potřeb.“ (Bičík, Fraňková 1999: 119) Pojem *motivace* je zásadní pro pochopení, jak dravci jednají. Mnoho lidí, když vidí ptáka přivázaného koženými poutky, sedícího na bidle s omezeným prostorem k pohybu, vybaví se jim jasný obrázek týrání zvířat. Opak je ovšem pravdou. Sokolníci mají své dravce rádi, tak proč by je týrali? Vše souvisí právě s motivací a s naplněním základních potřeb. A u zvířat je to samozřejmě na prvním místě hlad, který je obecně zdrojem jejich motivace (Diamond 1939: 79). Když je dravec najedený, napitý, je mu teplo a je spokojený, i v přírodě bude jen sedět na větvi na jedné noze a klidně trávit potravu. Nemá motivaci ani nikam létat ani lovit. Když člověk nabude dojmu, že je dravec týrán, je to jen proto, že považuje dravce za „člověka“ a v tom případě ano, člověk by v takové situaci jistě šťastný nebyl.

Rituál – s pojmem *rituál* jsem se často setkávala v rozhovorech se sokolníky. Pro ně pojem *rituál* znamená určitý zažitý zvyk, který se jejich dravci naučí vnímat jako stereotyp a tento stereotyp poté vyžadují. Například dravci, o které jsme se v zoo starali, přesně věděli, že dvakrát za den – dopoledne a odpoledne - jsou pouštěni a krmeni. Vždy, když tento čas nastal, sovy začaly broukat⁴, orli nervózně vyhlížet, všichni dravci se nemohli dočkat, až začnou ukázky. C. Lorenz definuje proces ritualizace jako proces, kdy se vytváří „zcela nové instinkty, které organismu diktují své vlastní suverénní ‚musíš‘ stejně bezpodmínečně jako některý z údajně samovládých ‚velkých‘ pudů hladu, strachu nebo lásky“ (Lorenz 2003: 99). Rituál v sokolnictví znamená určitý stereotyp, který se dravci naučí vnímat jako přirozený a samozřejmý a začnou poté vyžadovat jeho pravidelné opakování.

Kondice - Co je v každém výcviku zásadní, je dravcova *kondice*. „Kondicí dravce rozumíme jeho fyzickou zdatnost a psychický stav – jeho výkonový potenciál v oblasti fyzické i psychické (Kučera, Mikulica, Ptáček 1988: 54). Kondice je pro sokolníka důležitá hlavně

⁴ Broukání je zvuk, kterým se sovy dožadují krmení nebo kontaktu.

proto, že je to nástroj, který se používá k jisté regulaci chování dravce při jeho výcviku. Kondice se zjišťuje vážením, zkušenější sokolníci ji dokážou odhadnout již pouhým pozorováním, jak se dravec chová. Každý jedinec má svou určitou *ideální (nebo loveckou) kondici*. Jedná se o určité váhové rozpětí, ve kterém je dravec nejlépe vhodný k výcviku. Je jednak v plné fyzické síle, zároveň má zájem o krmení (Kučera, Mikulica, Ptáček 1988: 54). Tato kondice se samozřejmě v průběhu dravcova života mění, není to tedy přesně stanovená konstanta. Sokolník se tedy snaží udržet svého dravce v rozpětí této ideální lovecké kondice. Kdyby byl totiž dravec níže⁵, bude více zesláblý, bude na pohled pasivní vůči svému okolí. Když je dravec výše, jeho motivace k příletům je podstatně snížena. O kondici budeme ještě hovořit v následujících kapitolách, neboť je v sokolnictví velmi podstatná a dalo by se tvrdit, že kondice je to, co odlišuje dravce v zajetí od těch volně žijících.

Antropomorfizace – „Je definován jako přiřazování lidských duševních stavů (myšlenek, pocitů, motivací a vír) ne-lidským zvířatům.“ (Serpel 2003: 83)

⁵ Toto je sokolnický slang: „dravec níž“ znamená „dravec váží méně, než je jeho ideální kondice. „Dravec výš“ naopak znamená, že dravec je nasycen více, než je pro sokolnické účely třeba.

3. Sokolnictví

Sokolnictví je nejen zábavný koníček, ale zároveň také velmi zodpovědná práce. Sokolník vždy musí svého dravce upřednostňovat, musí přizpůsobovat svůj život svému svěřenci, nemluvě o času a energii, která musí být do výcviku vždy investována. Zároveň ale sokolníci musí čelit neustálému riziku, že jejich práce nemusí být zcela úspěšná. Každý den se může stát, že jejich dravec zbloudí, nějakým způsobem se zraní, či jednoduše nepřivykne k člověku a další výcvik je pak velmi obtížný, v některých případech i nemožný.

Má práce v zoologické zahradě obsahovala každodenní údržbu čistoty v okolí dravců, ale zároveň i práci s dravci samotnými – tj. denně jsme je vážili, krmili a samozřejmě pouštěli v rámci ukázek. Vyzkoušela jsem si sokolnickou profesi se vším, co to obnáší. Nosila jsem dravce i sovy na rukavici, volala jsem je na přiletě, krmila jsem je, vyměňovala jsem jim poutka atd. Dokonce i v případě některých mladých dravců nováčků jsem byla svědkem jejich výcviku od úplného začátku.

Velká část sokolníků chová dravce určené pro lov. Kupodivu, většinou se nejedná o velké dravce, jakými jsou např. orli. Mnohem častěji bývají cvičeni dravci sokolovití (*Falconidae*), kteří jsou drobnější a rychlejší, nebo z jestřábovitých (*Accipitridae*) jsou to např. jestřáb lesní (*Accipiter gentilis*) nebo krahujec obecný (*Accipiter nisus*). Z orlů je nejčastěji cvičen orel skalní⁶ (*Aquila chrysaetos*).

Sovy pro sokolnické účely cvičeny nejsou (pouze ve výjimečných případech), neboť jejich výcvik je daleko náročnější a zároveň v sobě nemají tolik potřebné dravosti. Ovšem ve starověkých Athénách byly sovy chovány pro lov myší (Epstein 1984: 498). Dnes jsou důvody chovu sov nebo jiných dravců, než těch určených pro lov, většinou chovatelské nebo s nimi sokolníci provádí ukázky pro veřejnost, kde jsou tito ptáci naopak vítáni jako zajímavé zpestření programu.

3.1 Historie sokolnictví

Původ a vznik sokolnictví zůstává v důsledku nedostatku pramenů dodnes neobjasněný. Většina vědců se ale i tak shoduje na názoru, že Evropa nebyla kolébkou sokolnictví. Tento sport sem byl pravděpodobně donesen z Asie. V některých pramenech se dají nalézt zmínky o výcviku dravců v Asii již ve 2. tisíciletí př. n. l. Ze střední Asie se sokolnictví postupně dostávalo do Indie a Blízkého východu a odtud se nejspíše doneslo do

⁶ Srov. Kučera, Mikulica, Ptáček 1988: 109-164.

Evropy – Řecka (Kučera, Mikulica, Ptáček 1988: 9-10). Tato fakta ovšem nejsou ověřitelná. I když např. v Egyptě již v dobách před naším letopočtem byl uctíván sokol jako *Horus*, syn bohů Isis a Osirise, nejsou zde žádné zmínky, že byl užíván pro lov. Naopak, byl uctíván jako posvátný a tedy se nepoužíval k práci (Epstein 1943: 498).

Ve které zemi a u jakého národa tedy ale sokolnictví vzniklo? Hans J. Epstein uvádí, že původní slovo pro označení sokola je ryze perské slovo a tedy že se nejspíš Arabové naučili toto slovo užívat od Peršanů. Mluvíme-li o Evropě, již Aristoteles se zmiňuje o pomoci sokolů při lovu ptáků (Epstein 1943: 500-501).

Největšího rozmachu se evropské sokolnictví dočkalo až ve středověku, kdy již zmínky ze 6. století mluví o aktivním lovu se cvičenými dravci. Ve středověku bylo sokolnictví velmi oblíbený sport a těšilo se velké oblibě, zejm. ve vyšších kruzích. Dokonce i urozené ženy měly své sokoly, o které se jim starali jejich osobní sokolníci. Sokolnictví se rozvíjelo, vznikaly nové nástroje, nové termíny, nové postupy pro výcvik dravců. Velmi častý byl např. výcvik pomocí vábítka⁷. Tento způsob se uchoval do dnešních dnů. Ve středověku neexistovalo nic, jako umělý odchov, proto byli pro výcvik chytáni dravci volně žijící v přírodě. A to zejm. samice, neboť ty jsou větší, než samci a dokážou zabít větší kořist (Forsyth 1944: 253 - 5).

Dnešní sokolnictví se liší od toho středověkého hlavně změnou svého účelu. Dnes jejich výcvik již není spojen pouze s hony a lovy. Sokolnictví je dnes úzce spjato s ochranou přírody a s návratem dravců do jejich přirozeného prostředí. Zároveň také je mnoho sokolníků, kteří se svými dravci provádějí ukázky pro veřejnost a návštěvníky tím blíže seznamují jak se sokolnickým řemeslem, tak i s dravci samotnými. Co se týče způsobu výcviku dravců, krátce se o něm zmíníme v jedné z následujících kapitol.

3.2 Dravec ve službách člověka

Dá se brát sokolnictví jako zvláštní typ domestikace? Původní význam chovu a výcviku dravců byla nejen zábava a koníček, ale hlavně ulehčení lidské práce – konkrétně ve shánění potravy – a jistým způsobem i zefektivnění lovu. Definice *domestikace*, když přijde na řeč o dravcích, může být poněkud zavádějící. Většinou je domestikace popisována jako lidská činnost, kontrolující růst a reprodukci určitých druhů zvířat nebo rostlin (Ingold 2000: 62). V knize *Srovnávací psychologie a základy etologie* je domestikace charakterizována jako „selektce podle fyziologických i behaviorálních vlastností“ (Bičík, Fraňková 1999: 19). Jinými

⁷ Vábítko je kožený předmět ve tvaru podkovy, na němž je navázána potrava. Používá se zejm. pro výcvik lovu ptáků.

slovy, domestikace je lidská činnost, která má vliv na chování a vzhled chovaného zvířete. Některé jeho vlastnosti jsou potlačeny, některé jsou rozvinuty a to i v rovině fyziologické. U dravců ovšem k tomuto jevu nedochází v takové míře, aby se dalo mluvit o domestikaci. Už jen fakt, že dravci chovaní v zajetí se fyziologicky nijak neodlišují od svých volně žijících druhů, jasně vypovídá o tom, že dravci nejsou lidskou činností pozměněni, co se týče fyziologie. Ovšem i z psychické stránky: dravec si zachovává své přirozené instinkty a při jeho výcviku se vždy vychází z toho, jak se chová ve volné přírodě. Záleží hlavně na věku, kdy je určitý dravec cvičen. Zjednodušeně řečeno, je-li to mládě, jeho výcvik bude více snadný, co se týče návyku na přítomnost člověka. Mladý dravec ovšem zase neumí lovit kořist (a ostatně ani neví, co má lovit a co ne) a sokolník tedy musí dravci nahradit jeho rodiče a naučit ho, co a jak má lovit. Oproti tomu starší dravci již lovit umí, ale nejsou zvyklí na přítomnost člověka a nové prostředí s novými návyky pro ně může být frustrující a může dojít ke stresu ze zajetí (Kučera, Mikulica, Ptáček 1988: 49). U takovýchto dravců se musí postupovat opatrněji a jejich výcvik je spíše zaměřen na přivyknutí novým návykům a nabytí důvěry v sokolníka.

K sokolnickému řemeslu neodmyslitelně patří známý obraz: sokolník držící svého dravce na rukavici. „Živočichové člověka často používají jako kus neživého útvaru, který se hodí k sezení nebo ke šplhání.“ (Veselovský 2000: 162) Dá se říct, že sokolník svým způsobem nahrazuje dravci nejen např. rodiče, ale i větev stromu, na které dravec může klidně sedět, vyhlížet kořist, konzumovat potravu nebo se jednoduše nechat přenášet z místa na místo. Záleží na druhu a povaze každého svěřence, ale obvykle dravci na ruce sedí velmi klidně a opravdu by se dalo říct, že sokolníka vnímají jen jako „větev“. Ale, neplatí to u všech dravců. Na ty méně zvyklé na lidskou přítomnost se většinou používají čepičky, které dravce zastíní a dravec pak sedí klidně a nerušeně.

Mezi sokolníkem a jeho dravcem může vzniknout velmi silné pouto. Mladý imprintovaný dravec vnímá sokolníka jako svého rodiče. Sokolník mu ukáže, co a jak má lovit. Díky dobrému vedení sokolníka a přirozeným instinktům se dravec většinou naučí lovit stejně obratně, jako v přírodě s tím rozdílem, že má na rozdíl od divoce žijících dravců zaručenou potravu, i když nic neuloví.

3.3 Sokolnický výcvik a výstroj

V této kapitole budu zejm. vycházet z popisu svých vlastních zkušeností, které jsem získala při působení v Zoologické zahradě města Plzně.

K sokolnictví patří nezbytná výstroj, kterou sokolníci denně při kontaktu s dravci používají. Ptáci mají na stojácích tzv. *poutka*, která zamezují vyvléknutí a samovolnému úletu dravce při vyrážení. Sokolník pomocí poutek přidržuje svého dravce na rukavici. Každý dravec má na poutkách připevněné rolničky. Ty jsou velmi podstatnou součástí výstroje, neboť když dravec uletí, sokolník ho často např. v koruně stromu neuvidí. Díky zvuku rolniček ovšem dokáže určit, kam jeho dravec ulétl a může ho začít volat zpět. Mnoho předsudků bývá spojeno právě s poutky, kdy zvuk rolniček může v lidech vyvolat pocit, že dravec je uvázan na řetězu. Ve skutečnosti jsou poutka z měkké kůže a nijak neomezují krevní oběh v dravcových stojácích (Kučera, Mikulica, Ptáček 1988: 51). Přesto poutka zůstávají jedním z důvodů, proč musí sokolníci často čelit nařčením z týrání zvířat.

Zároveň také sokolník musí mít po ruce vždy svou *rukavici*, vyrobenou z pevné kůže, která se dává na levou ruku. Na této ruce se poté dravec přenáší a krmí. Pravá ruka zůstává volná, aby mohl sokolník lépe manipulovat např. s poutky, s potravou, kterou nosí v kožené brašně atd. Rukavice je velmi důležitá, manipulace s dravci bez ní je prakticky nemožná. Zároveň sokolníci učí své dravce, aby právě rukavici měli spojenou s krmením. Z mé zkušenosti bych řekla, že sokolnická rukavice je jakýsi „prostor“, kde vzniká vztah mezi dravcem a jeho sokolníkem. Pták sedí na ruce, od sokolníkova obličeje je vzdálen sotva pár centimetrů. Člověk se nesmí bát, že mu dravec ublíží, zároveň si musí být jistý, že se dokáže o dravce postarat a nijak ho neohrožit. Rukavice je zprostředkovatel kontaktu mezi nimi. Je to nástroj pro vytváření pouta mezi dravcem a sokolníkem.

Sokolnický výcvik je poněkud komplikovanější popsat, neboť se liší podle druhu dravce, jeho povahy, stáří, pohlaví a také podle zaměření, na které je daný pták určen. Např. výcvik dravců určených pro lov je v jistých ohledech odlišný, než když je chceme cvičit pro ukázky pro veřejnost.

Osobně jsem se aktivně podílela na výcviku tří mladých dravců a měla jsem tedy možnost sledovat celý proces od začátku. Jednalo se o poštolku vrabčí (*Falco sparverius*), káně Harrisonu (*Parabuteo unicinctus*) a puštíka vousatého (*Strix nebulosa*). Dále jsem měla možnost sledovat výcvik rarocha loveckého (*Falco rusticolus*) na vábítka. U každého dravce byl postup poněkud odlišný a podrobnostmi se zde nebudu zabývat. Nicméně nastíním, co takový výcvik jednoho dravce obnášel. Když byl dravec připraven na trénování přiletů (tj. byl

zvyklý na přítomnost člověka, na prostředí, ve kterém se vyskytoval, nebál se svého sokolníka, byl ochoten od něj přijímat potravu na rukavici atd.), přivázalo se mu na poutka dostatečně dlouhé lanko, které zajišťovalo, že dravec neuletí. Nejdřív jsme s ním zkoušeli jen drobné přeskoky z rukavice na rukavici, aby dravec pochopil, že po přiletu na rukavici bude odměněn a zároveň aby začal reagovat na zavolání svého jména. Pozorovali jsme dravcovo chování, jeho pohotovost při zavolání, podle toho jsme postupně prodlužovali vzdálenost mezi rukavicemi. Když byl dravec dostatečně navyklý na tento způsob krmení, mohl sokolník lanko sundat a cvičit dravce na volno puštěného. Poté už šlo víceméně o zapamatování stálým opakováním.

V našem případě jsme dravce necvičili ani tak pro lov, jako spíše pro ukázky sokolnictví. Tedy když dravec po zavolání pohotově létal na rukavici, začali jsme ho pomalu zvykat na létání před publikem. A i když zvyknout si na obecenstvo některým dravcům dělalo menší problémy, nakonec všichni výcvik pochopili. A to během ani ne 3 týdnů. Kupříkladu poštolku vrabčí jsme již po týdnu tréninku na lanku mohli pouštět na volno a na zavolání reagovala velmi pohotově.

Samozřejmě, jde-li o lov kořisti ve volné přírodě, je výcvik poněkud složitější a vyžaduje opravdu systematický přístup, aby se z dravce stal schopný lovec. S každým rokem je dravec schopnější a obratnější, každým rokem dokáže ulovit větší kořist. Také záleží na druhu dravce, pohlaví a na typu zvířete, na které se jeho lov má především zaměřovat.

Kondice

Jak již bylo řečeno, kondice je v sokolnictví velmi důležitý pojem. Je to kritérium, které rozlišuje dravce v zajetí a dravce volně žijící. Neboť dravec ve volné přírodě se snaží udržovat v co nejvyšší možné fyzické i psychické kondici. Na druhou stranu dravec v zajetí nemá na stav své kondice takový vliv, neboť mu ho reguluje sokolník.

V sokolnictví se ale můžeme setkat s případy výcviku dravců v plné (tzn. v nejvýše možné) kondici. Většinou to jsou dravci, kteří se mají po určité době navrátit do přírody, a tedy jejich výcvik je na toto poslání zaměřen.

Ve své praxi v zoologické zahradě jsem sama po čase poznala, jestli byl nějaký dravec nad nebo pod váhou, aniž bych ho vážila. Když byl lehce pod váhou, byl více všímavý, sledoval mě při práci a občas se i pokusil na mě vyskočit, neboť doufal, že mu přináším krmení. To dělali hlavně orli mořští. Naopak, když byl váhově výš, poklidně seděl na svém

stanovišti, s jedním zvednutým stojákem, načepýřený a spokojený. Takový dravec vůbec nevnímal mou přítomnost.

Z této kapitoly by mohlo vyznít, že sokolníci záměrně ovládají stav svého dravce, aby jej podnítili k lepším výsledkům. Proto je důležité závěrem zmínit, že změna kondice dravců z tzv. *ideální* na *vyšší* nebo *nižší* není otázka kilogramů, ale často i jen několika dekagramů, či u drobných dravců dokonce i gramů. Úprava dravcovy váhy tedy často bývá otázka přidáním nebo odebráním jednoho kuřete z dravcova běžného denního přídělku. Nejedná se tedy o záměrné vyhladovění dravce. Naopak, sokolníci se snaží své dravce udržet v co nejlepší fyzické i psychické pohodě a s tím samozřejmě souvisí i udržování jejich zdravé kondice.

4. Metodologie

Pro svůj výzkum jsem zvolila několik způsobů sběru dat. Jak již bylo řečeno, můj výzkum se zaměřoval na dva pohledy: pohled laický a pohled sokolníků. Pro obě tyto skupiny jsem volila jinou metodu výzkumu, abych dosáhla přesnějších výsledků a aby více vyhovovala dané skupině dotazovaných. Ve svém výzkumu jsem použila celkem tři metody výzkumu: dotazníky, polostrukturované rozhovory a metodu *freelisting* – volné jmenování (Bernard 2006).

4.1 Sběr a analýza dat

Dotazníky

Ke zjištění informací, co si o daném tématu myslí laická veřejnost jsem použila typ klasických dotazníků. Většina otázek byla uzavřená, vždy s několika možnostmi (včetně možnosti *nevím*). V několika otázkách jsem zvolila odpověď otevřenou, kde odpověď se dala napsat jednoslovně. Po vytvoření první verze dotazníku jsem provedla tzv. *pretest*, kdy jsem dala tyto dotazníky několika lidem (cca patnácti od věku 17 do 50). S nimi jsem kvalitu otázek, délku dotazníku atd. konzultovala a poté jsem dotazník upravila tak, aby co nejvíce vyhovoval nejen výzkumným účelům, ale také lidem, kteří ho budou vyplňovat. Odpovědi od těchto informátorů nejsou zahrnuty ani ve zpracování dat, ani v konečných výsledcích. Výsledná verze dotazníku obsahovala 9 otázek, některé s dílčími podotázkami, a jeho vyplnění zabralo zhruba 20 minut.

Poté jsem začala rozdávat dotazníky návštěvníkům zoologické zahrady, kteří se přišli podívat na sokolnické ukázky. Tuto taktiku výběru informátorů jsem zvolila z několika důvodů. Za prvé: do zoologických zahrad chodí lidé každého věku, a tedy získaná data budou zahrnovat odpovědi od zástupců každé generace. A za druhé: lidé, navštěvující zoologické zahrady mají většinou dost času k vyplnění celého dotazníku. A většina z nich byla i velmi ochotná a vstřícná.

Jediný problém byl, že jsem nemohla do dotazníků zahrnout otázky, které byly řečeny během sokolnických ukázek (jako např. *Proč podle vás mají dravci na nohách rolničky?*). Abych předešla případnému zkreslení výsledků, takové otázky jsem do dotazníků raději nezahrnovala a můj výzkum se na ně dále nesoustředil.

Odpovědi respondentů jsem poté zanesla do tabulkového programu. K analýze dat jsem použila různé metody, podle druhu pokládané otázky. Jednalo-li se o otázky uzavřené,

vytvořila jsem grafy, znázorňující procentuální zastoupení každé možnosti z celkového počtu respondentů a k vyhledání průměrné hodnoty jsem použila funkce: aritmetického průměru. U otevřených otázek jsem provedla součet všech odpovědí a poté jsem vytvořila graf nejčastěji napsaných slov.

Vzor dotazníku je k nahlédnutí v příloze (viz příloha: A. *Dotazníky – ukázka dotazníku*).

Rozhovory

U sokolníků profesionálů bylo potřeba použít poněkud důslednější taktiky sběru dat. Zvolila jsem tedy metodu polostrukturovaných rozhovorů. Sokolníci měli volný prostor jakkoliv o daném tématu hovořit, ale zároveň byli řízeni předem vytvořenou strukturou otázek. V těchto rozhovorech jsem hledala odpovědi jednak na témata, která se vyskytovala v dotaznících, které vyplňovali návštěvníci zoo, jednak jsem zde zahrнула některé otázky týkající se osobních zážitků v sokolnické profesi.

Rozhovory jsem nahrávala pomocí záznamníku, zároveň jsem si zapisovala stručné poznámky. Poté jsem provedla úplný přepis rozhovorů a z odpovědí jsem vystihla jednotlivá témata, které jsem zakódovala (Bernard 2006: 550-555), pro lepší orientaci v textu.

Navzdory velké organizaci *Svazu českých sokolníků*⁸, která sdružuje všechny sokolníky v České Republice, sehnat respondenty pro mé rozhovory bylo poněkud složitější, než by se mohlo zdát. Sokolníci se většinou soustředí na svou práci v terénu, než na odpovídání e-mailů či telefonátů. Nakonec jsem získala odpovědi od tří informátorů, což bude pro tento výzkum dostatečné, neboť zde jsme neusilovali ani tak o reprezentativitu, jako spíše o kvalitu.

Freelisting

Metoda *freelisting* byla použita, abych sledovala, co si lidé pod pojmem *dravec* vůbec představují. Zde jsem zcela opustila vědecké definice a soustředila jsem se pouze na lidové modely vnímání. Tento aspekt jsem sledovala jak u sokolníků, tak u laické veřejnosti. Zde jsem ovšem nevolila jako informátory návštěvníky zoologické zahrady, neboť opět hrozilo zkreslení dat. Návštěvníci by totiž pouze napsali dravce, které viděli na sokolnických ukázkách, a nesplnilo by to tedy svůj účel, že odpovědi mají vycházet z jejich vnitřního vnímání významu pojmu *dravec*. Respondenti tedy nebyli návštěvníci zoologické zahrady, nýbrž náhodně vybraní lidé. U sokolníků byl problém, že ačkoliv vyjmenovali během cca 1

⁸ Internetové stránky: <http://www.sokolnictvi.net/>

minuty více jak 15 dravců, opět zde mohlo dojít k jistému zkreslení, neboť jednoduše uváděli dravce, které měli, mají, nebo se s nimi často setkávají. Přesto jejich odpovědi byly zahrnuty v celkových výsledcích, jelikož i tak vycházely z toho, jak si jednotlivé dravce za sebou sokolníci spontánně vybavovali.

Informátoři měli odpovídat na otázku: *Napište co nejvíce dravců, které si vybavíte.* Zároveň byl stanoven limit max. 5 minut, aby odpovědi vycházely opravdu jen ze spontánního vybavení jednotlivých informátorů. Sledovala jsem tři hlavní aspekty: 1) Co si lidé představují pod slovem *dravec*? Co mají jejich odpovědi společné? 2) Který *dravec* se lidem vybavil dříve, než jiný - např. který *dravec* byl u většiny informátorů na prvním místě. 2) V jakém pořadí se jednotlivým lidem *dravci* za sebou vybavovali.

Výsledky jsem poté přepsala do programu *Poznámkový blok* a dále jsem je zpracovala v programu *Anthropac*.

5. Výsledky

5.1 Pohled laické veřejnosti a sokolníků

Na dotazníky odpovědělo celkem 60 respondentů nejčastěji ve věku od 26 do 45 let. Výsledky z dotazníků jsem porovnávala nejen s rozhovory se sokolníky, ale zároveň také se svojí osobní zkušeností. Jelikož byl dotazník poměrně krátký, budeme sledovat a hodnotit jednotlivé otázky zvlášť.

Význam pojmu „dravec“

Sledovali jsme, co se respondentům vybaví jako první, když se řekne dravec. V jaké souvislosti toto slovo užívají? Znamená pro ně „dravec“ určitý metaforický symbol, nebo je to jednoduše popisný pojem pro dravé zvíře?

Celkem 33% respondentů uvedlo, že se jim jako první vybaví *orel*. Druhá nejčastější odpověď byla *pták* (14%), poté se objevovaly odpovědi jako *lovec/lov* (11%), *sokol* (6%), *volnost* (6%) atd.

Na stejnou otázku sokolníci odpověděli:

„Majestátný pták, pán nebes, symbol rychlosti, obratnosti.“ (S1)

„Když se řekne ‚dravec‘, tak se mi hned vybaví dravý pták. Třeba sokol, jestřáb.“ (S2)

„Vznešený, ušlechtilý tvor (...) obecný výraz pro živočicha, jehož přirozeností je zabíjet potravu pro obživu. (...)“ (S3)

Ačkoliv orl není náš nejběžnější dravec, většina lidí si ho vybaví jako prvního. Pro svou velikost, charakteristický tvar těla (zejm. v letu) se dá orl právem pokládat za právoplatného zástupce, který zastihuje všechny ostatní dravce. Pro sokolníky ale orl očividně není zdaleka tak populární. Tolik známý orl bělohlavý, či jeho evropská obdoba - orl mořský - nejsou kupříkladu pro sokolnický lov nijak významní. V sokolnictví daleko častěji setkáte s např. sokoly, raroxy, jestřáby nebo krahujci⁹. Proto se sokolníkům spíše vybaví jakási představa vznešeného ptáka, než explicitně orla.

K tomuto tématu bych ještě dodala, že důvod asociace orla jako charakteristického *dravce*, jistě také může být způsobeno častým výskytem orlů a jejich typických siluet v různých filmech a televizních pořadech. Bohužel, filmoví tvůrci musí čelit zásadnímu

⁹ Srov. Kučera, Mikulica, Ptáček 1988: 109-164.

problému: orli totiž navzdory své majestátnosti a hrdému zevnějšku vydávají nelibý a dalo by se říct až komický zvuk. S tím se ovšem v televizních pořadech vypořádali velmi elegantně. Na nebi se sice vznáší jasná silueta orla, zvuk, co ale vydává, je volání káně. Pokaždé se nad tímto „ptačím mutantem“ musím pousmát. Díky tomuto zkreslování se může stát, že když jde člověk krajinou a nad ním se vznáší dravec, vydávající zvuky, který daný člověk zná velmi dobře z filmů, tak si logicky domyslí, že se nad ním vznáší orel. Přitom jde o jednoho z našich nejběžnějších dravců - káně lesní¹⁰.

Dravci a agrese

Na toto téma jsme respondentům položili dvě otázky: 1. *Je dravcův zobák jeho největší zbraň?* 2. *Dokázal by, podle Vás, orel skalní zabít dospělého člověka?*

I když se odpovědi jednotlivých respondentů často velmi lišily, nakonec vyšlo najevo, že návštěvníci zoologické zahrady většinou spíše nepovažují dravcův zobák za jeho největší zbraň (44% respondentů odpovědělo variantou *spíše ne*). Přesto, nejčastější otázka, se kterou se sokolníci setkávají, zní: „Nebojíte se, že vám ten dravec vyklovne oko?“ Není divu, sokolník nosí svého dravce, často jen pár centimetrů od svého obličeje. Až teprve při samotné práci s dravci člověku dojde, že jejich zahnutý zobák by oko vyklovnout prakticky nedokázal a že dravci o to ani v nejmenším neusilují.

Většina z nás při pohledu na dravce (zvláště orla) si jako prvního všimne zobáku a velkých drápů. Ovšem zobák většina dravců používá pouze k porcování potravy¹¹. Hlavní zbraní dravců jsou jejich drápy. Ostatně, o tom svědčí už jen fakt, že sokolníci používají rukavice ze silné kůže, kterou dravčí drápy neprotrhnou.

Na druhou otázku, dokáže-li zabít orel skalní (*Aquila chrysaetos*) dospělého člověka, respondenti odpovídali nerozhodně mezi odpověďmi *spíše ano* a *spíše ne* (obě z těchto variant zaškrtno 33% respondentů). Samozřejmě, dalo by se zde dohadovat, že záleží na dané situaci. Sokolníci naproti tomu mají poněkud jinou odpověď: za prvé upozorňují, že divoký orel by na člověka nikdy neútočil. Důvod je prostý: orel útočí na to, co mu rodiče ukážou, že má lovit. Stejně to tak prakticky funguje v sokolnictví. Chcete-li mladého orla naučit lovit zajíce, musíte ho naučit, že zajíc je kořist a jak se má takové zvíře lovit.

¹⁰ Srov. Bürger, Kloubec, Pykal 2009: 59.

¹¹ Existují i výjimky: dravci, kteří zobákem svou kořist zabíjí. Srov. Kučera, Mikulica, Ptáček 1988: 7.

Dále se ale sokolníci shodují, že cvičený orel, na člověka může ve výjimečných situacích zaútočit. Důvody můžou být různé: buď to je orel *imprintovaný*, který bere sokolníka jako svého rodiče a má tendenci si na něj dovolovat, nebo orel, či jiný dravec, může sokolníkovi ulétnout, a pokud prodělal nějaké trauma, může se lidí bát a v případě ohrožení na ně i zaútočit. To jsou ale velmi výjimečné případy a i v nich většinou dravec nakonec svůj útok brzy odvolá. Stručně řečeno: orel by člověka zabít dokázal (zaútočí na tepnu, člověk upadne do šoku...), ale dravec k až tak agresivnímu útoku nemá ani důvod ani motivaci.

„On musí mít důvod, to musí být sokolnický pták. Staly se případy, že orel chytil člověka. Ale nezabil. Ale je to jen chyba toho člověka. Jak toho dravce vedeš, v jaký je ten pták kondici.“ (S1)

„Když to přeženu, dospělého člověka dokáže zabít i kočka. Divoký orel se bojí a nikdy na člověka útočit nebude. Ale když je to odkrmený imprint, ty orli berou člověka jako matku a vyloženě si dovolují. A to je nebezpečný. Ale že by ho zabili, to by musela být hodně velká náhoda.“ (S2)

„V určitých případech ano. Má drápy dlouhé jako prst dospělého člověka, ostré jako jehla, když trefí tepnu mimo dosah lékařské pomoci, těžko se bude lidský život zachraňovat. Nicméně dnes má Klub sokolníků návod, jak orla vycvičit, tak aby nebyl k lidem agresivní.“ (S3)

Výcvik dravců

Otázku výcviku dravců jsem do dotazníku zahrnula z důvodu své vlastní zkušenosti. Při mém prvním setkání se sokolnickými dravci jsem očekávala, že jejich výcvik je záležitost mnoha měsíců, ne-li let, aby dravec dokázal plně sokolníkovi důvěřovat, na zavolání se k němu vracet či od něj přijmout potravu. Stejný názor sdílela většina respondentů ze zoologické zahrady. Celkem 63% všech dotazovaných uvedlo jako odpověď, že základní výcvik dravce trvá více, jak 7 měsíců. Dalších 27% uvedlo jako správnou odpověď 4-6 měsíců. Zbýlých 10% buď na otázku neodpovědělo, nebo odhadovalo výcvik jednoho dravce na 1-3 měsíce.

V kapitole věnované sokolnickému výcviku jsem se již ve stručnosti zmínila, co takový výcvik obnáší a že často to bývá otázka jen několika týdnů. Základní výcvik dravec opravdu pochopí velmi rychle. Ovšem opět záleží na povaze dravce, na náročnosti jeho výcviku a také na druhu lovu, na který se daný pták specializuje (např. lov menších savců, lov ptáků apod.). Někdy to trvá 3 týdny, jindy dravci potřebují celé měsíce (také záleží na kondici, ve které je dravec cvičen). Sokolnictví opět vychází z přírody. Dalo by se říct, že je to prakticky stejné, jako když mládě vychovávají jeho biologičtí rodiče. Jakmile je dravec schopen letu, začnou mu rodiče ukazovat, co a jak má lovit. Brzy poté to začne mladý dravec zkoušet sám a s přibývajícím věkem je ve svých útocích přesnější a úspěšnější. Tak také postupuje sokolník. Základní výcvik dravec pochopí poměrně rychle. Pak s ním musí sokolník dále intenzivně pracovat, chce-li docílit toho, aby dravec dokázal lovit ve volné přírodě. Rok od roku se poté dravcovy schopnosti a zkušenosti zvyšují.

Vliv člověka na přirozené chování dravců

Odpověď na otázku zachování přirozených instinktů dravce se opět může lišit u každého jedince. Také záleží na nejen na druhu dravce, ale i na jeho stáří, povaze a přístupu k jeho výcviku. Respondenti na tuto otázku nejčastěji odpovídali, že z *většiny se dravcovo chování změní (dravec zůstává u člověka, z jeho přirozených instinktů si zachová pud k lovu)*. Dravec se tedy stane závislým na člověku a není schopen se o sebe dále sám postarat.

S tímto tvrzením sokolníci nesouhlasí. Dokonce uváděli příklady, kdy jim nějaký dravec (či dokonce i sova) uletěli a byli schopni se v přírodě uživit. Tyto příběhy měly různý konec. Někdy jsou dravci očiňovaní a dají se tedy dohledat, ať uletí kamkoliv. Někteří z nich se sami vrátili, a někteří zůstali již navždy v přírodě a starali se o sebe sami. V takovém případě na dravcově přežití závisí hlavně štěstí, které ze začátku má a také jeho momentální kondice a zkušenost.

Jak tedy sokolnický výcvik dravce ovlivní?

„Moc ho neovlivní, protože ten pták strpí to, že sedne na ruku a dostane odměnu.“

(S1)

„Část mé práce je návrat ptáků do přírody, takže my se snažíme, aby na tu přírodu byli připraveni, aby v té přírodě přežili.“ (S2)

„Dravec volně žijící loví slabší kořist, než jakou je schopen ulovit s pomocí člověka. (...) [přirozené instinkty si zachová] všechny, jen přehodnotí svůj vztah k člověku, kterého začne vidět jako pomocníka, ne jako nepřítele.“ (S3)

Dravci tedy ve většině případů zůstávají povahově stejní, jako jsou v přírodě. Co se týče citů, jak již bylo řečeno, dravec v člověku v první řadě vidí nositele potravy, či jakéhosi loveckého partnera. Hlubší citový vztah si k člověku vytvořit může, ale nebývá to pravidlem. Přesto se stává, že dravci, zejm. imprintovaní, k němu mají velmi blízko, berou ho jako rodiče, později ho můžou začít brát jako sexuálního partnera. Takoví dravci se nechají od svého sokolníka hladit, po každé ho zdraví tokem a jsou mu natolik oddáni, že by od něj nejspíše nikdy neulétli. Dokonce se u nich v některých případech může projevat žárlivost.

Přesto, otázka, jestli si dravci k člověku vypěstují či nevypěstují citový vztah, zůstane i nadále nezodpovězená, neboť se nedá s jistotou zaujmout jedno nebo druhé stanovisko. Zde se nejvíc projevuje odlišná povaha každého dravce. A to i vnitrodruhová.

„Určité druhy dravců [vypěstovat si citový vztah] dokážou. Třeba rarah velký. Jestřáb může být v péči člověka několik let, a když na 7dní ulétne a potom se vrátí domů, je divoký, jakoby člověka nikdy neviděl.“ (S3)

Člověk ve „světě dravců“

Do této chvíle jsme mluvili o vztahu: člověk - dravec. Nyní se zaměříme na vztah opačný: dravec – člověk. Co pro dravce znamenají lidé v jeho okolí? Jak je vnímá? Vidí v nich spíše hrozbu nebo spíše přátele?

Díky pozorování v zoologické zahradě jsem odvodila 4 základní skupiny lidí, kteří jsou s dravci v určitém kontaktu. Byly to jednak sokolníci, kteří s dravcem pracují, sokolníci, kteří jej běžně necvičí, zaměstnanci zoo a běžní návštěvníci. Poté jsem vytvořila tabulku, kde měli respondenti zaškrtnout jednu nebo více odpovědí, které podle nich nejlépe charakterizovaly vztah dravce k danému skupině lidí. Variant, kterými se dalo odpovídat, bylo celkem sedm. Tyto možnosti vyjadřující vnímání člověka dravcem byly: *rodič, partner, člen rodiny – sourozenec, nevidí v něm nic určitého, narušitel teritoria, rival – sok, potenciální nepřítel.*

První skupina byli sokolníci, kteří daného dravce cvičí. Tedy skupina dravcům prakticky nejbližší. Odpovědi respondentů byly vcelku jednoznačné. Téměř všichni se shodli, že tito lidé nejsou dravcem považováni za hrozbu. Naopak, podle respondentů dravci ve svých sokolnicích vidí většinou *rodiče* (34%), *partnery* (33%) nebo *členy rodiny* (27%). Sokolníci se s tímto názorem víceméně ztotožňují. Zároveň ale zdůrazňují, že dravec vnímá člověka jako nositele potravy. Pokud jde o dravce mladé a nezkušené, tito ptáci v takto blízkém člověku vidí rodiče, který je učí, jak mají lovit a jak mají přežít v přírodě. Přesto se v některých případech i dá mluvit o vztahu partnerském, neboť zvláště orli, kteří i v přírodě uzavírají pevné partnerství dvou jedinců na celý život, vychovaní od malička jedním člověkem můžou v dospělosti přejít z vnímání vztahu rodičovského na vztah partnerský.

Druhá skupina se týká sokolníků, kteří dravce běžně necvičí. Je to poněkud komplikovaná sorta lidí, ale zde jsem opět vycházela z praxe ze zoologické zahrady. Ve většině sokolnických skupin mají sokolníci dravce rozdělené a každý se stará prioritně o své svěřence. Mezi našimi dravci, byli někteří, kteří byli zvyklí jen na svého cvičitele a s námi ostatními by většinou nebyli ochotni spolupracovat, nejspíš by se nás i báli. Nešlo ale ani tak o strach z ohrožení, jako spíše strach z náhlé změny. Tito dravci byli zvyklí na svého sokolníka, jakákoliv změna byla pro ně velmi matoucí a mohla skončit i nečekaným úletem. Přesto, i my jsme s těmito dravci občas nějakým způsobem pracovat museli (i když ne přímo u výcviku), ale např. jsme je odnášeli, dokrmovali apod.

Návštěvníci zoo neviděli tento vztah tak souhlasně v pozitivním slova smyslu jako v prvním případě. 25% respondentů bylo toho názoru, že dravci vnímají sokolníky, kteří je běžně necvičí, jako *rivaly nebo soky*. Ovšem druhý nejčastější výsledek byl naproti tomu v pozitivním rázu: 21% respondentů vnímalo tento vztah jako vztah ke *členu rodiny - sourozenci*. Dále ale opět zavládaly názory spíše negativního vztahu tj. vztahu *narušitel teritoria* (19%) a *potenciální nepřítel* (15%). Z výsledků je jasně patrné, že podle návštěvníků zoo tito dravci vnímají jiné sokolníky spíše jako jistý druh hrozby. Sokolníci oproti tomu, se opět shodují, že dravec vnímá člověka především jako nositele potravy. Ti, kteří ho nekrmí, ty dravec prakticky nevnímá. I z mé vlastní zkušenosti mohu říct, že dravci, se kterými jsem ani nepracovala ani ode mě nedostávali potravu, přesto jsem se mezi nimi pohybovala, mě prakticky nevnímali. Klidně seděli na svém stanovišti a nebyli-li nijak ohroženi, vůbec si mě nevšíмали.

Třetí skupina se týkala zaměstnanců zoo. Ti, kteří s dravci nepracovali, přesto kolem nich denně procházeli. Předpokládala jsem, že tato sorta lidí bude brána podobně, jako skupina druhá, tj. sokolníci, kteří dravce běžně necvičí. Má domněnka se ovšem nepotvrdila. Respondenti nejčastěji uvedli odpověď, že dravci v těchto zaměstnancích *nevidí nic určitého* (36%). Na druhém místě jmenovali *narušitele teritoria* (32%), dále *člena rodiny* (14%). Čili se nám zde jasně kombinují jak neutrální a negativní, tak i z menší části pozitivní odpovědi. Opět, když vycházím z vlastního pozorování, dravci v zaměstnancích vskutku neviděli nic určitého. Přesto bylo zde několik lidí, kteří když procházeli zoo, orli mořští je svým křikem již z dálky zdravili. To samé dělali i při našem příchodu. Dá se tedy říci, že orli – a myslím, že i ostatní dravci – dokázali rozpoznat lidi kolem sebe a to i ty, kteří je ani nekrmili ani s nimi nebyli v užším kontaktu. A zdravením reagovali na jejich přítomnost.

Poslední skupinou respondenti měli určit sami sebe, tj. návštěvníky zoologické zahrady. Tato otázka mě zajímala asi nejvíce, neboť při ukázkách jsem pozorovala jednotlivé diváky, jak se v průběhu celého vystoupení chovali. Většina z nich klidně seděla na svých místech a tiše pozorovala ukázky. Přesto někteří nejspíš mysleli, že když jsou v zoologické zahradě, nemůže se jim nic stát a nebáli se ani dravců, kteří jim letěli těsně nad hlavou ani těch kteří letěli přímo proti nim, když tito lidé stáli tam, kde neměli. A bohužel zde nemluví o několika lidech, někdy to bývala víc jak třetina celkového počtu návštěvníků. To byla pro nás velká obtíž, neboť tito lidé byli někdy až příliš klidní a vůbec jim nedocházelo, že se stále jedná o potenciálně nebezpečná zvířata, která jsou navíc zvyklá na určitý systém a můžou se sama snadno vylekat. Dravci sice jsou vycvičeni a jsou zvyklí na přítomnost i většího počtu lidí, ale mluvit o „krotkém zvířeti“ je více než přehnané. Navíc, tito ptáci jsou navyklí na určitý stále se opakující systém. Při příletech přesně věděli, co se bude dít, odkud na ně budeme volat, kde budeme stát, kudy mají letět. Když ovšem v místě, kudy mají letět, stál nějaký návštěvník zoo, dravci ho natolik nevnímali, že se s ním málem srazili. A samotného návštěvníka většinou kupodivu nenapadlo, že se má jít posadit k ostatním. Sice byla pravda, že dravci létali lidem těsně nad hlavami, ale když nějaký člověk stál někde, kde neměl, bylo pro nás velmi obtížné zajistit, aby se nestala žádná nehoda, nebo aby se nám nějaký dravec nepolekal a neulétl.

Dvě nejčastější odpovědi na otázku: *jak vnímá dravec návštěvníky zoo*, s jasnou převahou celkového počtu respondentů byly: *potenciální nepřítel* (36%) a *narušitel teritoria* (29%). Na třetím místě byla odpověď *nic určitého* (24%) a poté následovala odpověď *rival*,

sok (8%). Z výsledků tedy jasně vyplývá, že velká většina návštěvníků je toho názoru, že jsou vnímáni jako určitý druh hrozby. Jak tedy ale vysvětlit jejich chování, které by se opravdu dalo charakterizovat slovy: „ochočené, vycvičené zvíře nám nemůže ublížit“? Nejspíše se jednalo o právě již zmiňovaných 24% návštěvníků, s odpovědí: *nic určitého*, kteří se při ukázkách chovali velmi nerozvázně. Jejich myšlenkový proces bych shrnula větou: „Dravec v nás - návštěvnících - nevidí žádnou hrozbu, vůbec nás nevnímá, zajímají ho jen sokolníci, kteří ho volají a krmí, a proto se my můžeme též chovat jako by tu ti dravci vůbec nebyli.“ Což by byla víceméně správná domněnka, až na fakt, že člověk – ať sokolník, tak i laik – musí v přítomnosti dravce brát ohledy na bezpečnost – svou vlastní, lidí kolem něj, ale i dravcovu.

Závěrem ještě krátce shrňme názory sokolníků: Dalo by se říct, že podle jejich výpovědí dravec rozděluje lidstvo na dvě skupiny: 1) Na jeho cvičitele, kterého vnímá především jako nositele potravy, loveckého partnera, v případě *imprintu* jako svého rodiče, partnera apod. 2) Na ostatní lidi, kteří se kolem něj více nebo méně pohybují. Pokud ví, že od těchto lidí ani nedostává potravu ani jimi není cvičen, tak je prakticky nevnímá.

„Tak samozřejmě,[dravec] vnímá a bere toho, kdo ho cvičí nejvíc. Ten mu nosí krmení. S tím je nejvíc a toho on [dravec] samozřejmě preferuje. (...) Je to samozřejmě individuální. (...) Ten pták bere lidi jako součást života. (...) Ví, že třeba od jiných sokolníků dostane občas žrádlo. Lidi, co tam jen prochází, ty on absolutně nevnímá.“ (S1)

„[Dravci] vás spíš berou jako takovou snadnější obživu. Ten dravec by měl k vám mít vztah, měl by za vámi rád létat, měl by vědět, že vy mu s kořistí pomůžete, a když nic neuloví, tak vy jste pro něj záchrana.“ (S2)

„Dravec pokud je tzv. dokonale onošený věří svému pánovi, že by nenechal nikým ohrozit jeho pohodu a zdraví, proto ostatní lidi ignoruje. Bojí se psů, pokud na ně není zvyklý.“ (S3)

Dravec jako symbol

V dotaznících a rozhovorech jsme také sledovali, jaký symbolický význam dravci pro člověka mají. Jelikož je pojem „dravec“ poněkud zavádějící, neboť reprezentuje mnoho, často velmi odlišných, jedinců, tuto otázku jsme rozdělili do čtyř podotázek: Co symbolizuje 1) orel 2) sova 3) sokol 4) sup. Zajímá nás především kontrast mezi odpověďmi návštěvníků zoo a sokolníků. Symbolizuje pro profesionály takový orel něco jiného, než pro laiky?

1. Orel

Nejčastější symboly či vlastnosti, které se objevovaly v dotaznících ve spojení s orlem, byly: *král, majestát* (24%), a *síla* (též 24%). Dále se lidem orel vybavoval jako symbol *velikosti* (8%) či *vznešenosti* (8%).

Odpovědi sokolníků byly v jistém smyslu odlišné. Sice také v orlovi vidí jakýsi symbol vznešenosti, odvahy a hrdosti, ale uvědomují si, že se jedná o atributy, které jim přisoudila společnost a kultura, a že jeho povaha taková není. Konkrétně jeden sokolník dokonce uvedl příklad, proč orla nepovažuje za tak hrdého tvora:

„Konkrétně orel pro mě není symbol hrdosti. Konkrétně orel v Kanadě žere zdechliny, což je podřadné. Ten orel mořský, to je ‚zákeřňák‘. (...) Já kdybych měl říct, tak orel je pro mě symbol zákeřnosti.“ (S2)

Zákeřnost je mimochodem vlastnost, která se mezi respondenty objevovala u vlastností supa. Přesto se nedá orlovi upřít, že může být právoplatně nazýván králem mezi ptáky, neboť ani ve vzduchu ani na zemi nemá kromě člověka přirozeného nepřítele.

2. Sova

Asi nikoho nepřekvapí, že více, než polovina respondentů jako vlastnost či symbol sovy uvedlo *moudrost* (53%). Další nejčastější odpověď byla *noc* (24%) a poté *zrak* (5%).

Sokolníci naproti tomu uváděli, že hlavní výsadou sov je jejich výborný sluch, ale na druhou stranu se velmi špatně cvičí. V porovnání s dravcem jsou sovy daleko méně inteligentní. Sokolníci většinou posuzují inteligenci ptáků z praktického hlediska, tj. z toho, jak se dá daný jedinec vycvičit a co všechno se dokáže naučit. Sovy musí mít sokolník od malička, aby si zvykli na výcvik lidí a nebyli vůči němu agresivní. Ale i přesto se jejich výcvik nemusí vždy povést, záleží na povaze každého jedince.

Sova byla vždy pro svou širokou hlavu symbolem moudrosti. Zároveň i její dopředu posazené velké oči a také fakt, že sovy jako jedny z mála ptáků mrkají horními víčky, již v antice lidem asociovalo obraz rozvážného mudrce (Veselovský 2000: 20). Až při práci v zoologické zahradě jsem se dozvěděla, že říct někomu: „jsi moudrý jako sova“ by se dalo brát více jako urážka, než jako kompliment. Když se totiž zeptáte sokolníků, jestli je sova opravdu moudrá, dostane se vám odpovědi:

„Sova je na tom hůř, než dravec. Ta má velkou hlavu, protože má velké nadočnicové oblouky a větší oči a ušní otvory. Co se týče moudrosti – dravec je údajně na nějakém 11. místě, sova asi 20. Nebo 19.“ (S1)

Sovy vskutku nemají velkou hlavu proto, že by tolik oplývaly inteligencí. Důvod je ten, že se při lovu daleko víc soustředí na sluch, než na zrak (i když i ten mají velmi dobrý). A jelikož nemají ušní boltce, vyvinul se jim při obvodu hlavy tzv. *závoj*, který slouží jako jakýsi satelitní přijímač, schopný zachytit i velmi slabé zvuky a přesně je lokalizovat. (Kremer 1995: 106) Sovy jsou díky své široké hlavě opravdu výborní lovci, ale byl to člověk, který jim přiřadil atribut moudrosti.

A co se týče sovy jako symbolu noci: i v tomto by se dalo říct, že se do jisté míry jedná o kulturní konstrukt. Sovy jsou schopny lovit a létat i přes den. Jen jejich zrak byl přizpůsoben spíše na šero (sovy jsou velmi citlivé na světlo a to způsobuje, že hůř odlišují barvy a dá se tedy říct, že jsou barvoslepé) a též i sluch jim více poslouží v noci (Kremer 1995: tamtéž). Mnoho návštěvníků zoologické zahrady se často podívovalo, jak to, že naše sovy ve dne nespí a jak to, že dokonce ve dne létají a loví stejně jako ostatní dravci.

3. Sup

Supi byli v naší společnosti vždy vnímáni jako něco spíše negativního, nečistého. Vlastnost, kterou respondenti uváděli nejčastěji, byla: *mrchožrout* (57%). O druhé místo se dělily vlastnosti *čistič* a již zmiňovaná *zákeřnost* (obě 8%). Velká většina respondentů měla tedy supu spojeného s jeho známým obrazem kroužícího, hladového ptáka, který vyčkává, až se predátoři nasytí a on pak spořádá vše ostatní, co predátoři z kořisti zanechali.

Toto rozhodně není žádný kulturní konstrukt, supi se vskutku takto chovají. Nicméně, naše společnost se naučila vnímat mrchožravé tvory jako něco negativního. Snad je to tím, že maso, kterým se živí už nemusí být čerstvé, už je nějakým způsobem „nečisté“ a oni tím pádem jsou též „nečistí“. Na druhou stranu, někteří lidé si zjevně uvědomují, že funkce supů a jiných mrchožravých zvířat je pro přírodu podstatná, a tedy v nich vidí symbol *čističe*, což se dá brát jako pozitivní vlastnost. Proč lidé uváděli jako vlastnost supů *zákeřnost*, je těžko vysvětlitelné. Osobně se domnívám, že to může být důsledkem toho, jak supi vypadají. Dlouhý, zahnutý zobák, často holá či neobvykle opeřená hlava, dlouhý krk, jakýsi shrbený postoj – to vše může v lidech evokovat pocit určitého šibalství, utajení, nedůvěryhodnosti.

Názory sokolníků se liší v tom, jestli se supy někdy pracovali nebo pracují, či jestli je po této stránce nevyužívají. Jelikož sup není dravec, se kterým by se dalo lovit – jak již bylo řečeno, je mrchožravý – přesto se s nimi setkáme u sokolníků, kteří je cvičí pro ukázky. Ale i navzdory tomu, že většina sokolníků supy necvičí, nezdá se, že by tito lidé měli k supům nějaký negativní vztah. Většinou si jich váží pro jejich schopnost plachtícího letu a velikost (supi jsou mohutní ptáci, někdy větší než orli). Rozhodně z jejich odpovědí není patrné, že by na supech vnímali nějaké negativní vlastnosti. Proč si ale supů hlavně vážit, to vědí především sokolníci, kteří s nimi mají zkušenosti, co se výcviku týče.

„Sup je nesmírně inteligentní tvor, dokonalý ‚plachtař‘(…).“ (S1)

Supi jsou vskutku velmi inteligentní tvorové. Zpočátku jsem z nich měla respekt a udržovala jsem si od nich odstup. Samice supa, o kterou jsme se starali, byla velká s velkými drápy a velmi zvědavou povahou. Postupně jsem pochopila, že i když si musím dávat pozor, sup na mě nikdy nezaútočí, jak by to mohl udělat např. orel. Sup prostě jen sleduje mojí práci a předpokládá, že když k němu jdu, nesu mu nějaké jídlo. V tom případě mi vždy ochotně šel naproti a bedlivě sledoval mou práci. Když jen trochu mohl, zobákem zkoumal, jestli náhodou nemám v ruce něco, co by se dalo sníst. Dnes si supů cením jako velmi inteligentních, dalo by se říct mírumilovných a cílevědomých dravců. Navíc vidět jejich let je opravdu dech-beroucí zážitek.

4. Sokol

Zde se dotazníky laiků i rozhovory s profesionály v odpovědích víceméně shodovaly. V odpovědích respondentů nejčastěji zaznívalo: *rychlost* (43%), *lov*, *sport* (14%), *lovec* (8%) a *zrak* (6%). Odpovědi sokolníků:

„Rychlost, obratnost, někdy tvrdá povaha.“ (S1)

„Šlechtnost, výborný lovec, chytrý, ale dá se snadno zkazit.“ (S2)

„Střemhlavý lov, extrémně ohrožený druh.“ (S3)

Sokol je vskutku velmi schopný dravec. Lidé ho právoplatně spojují jak s rychlostí, tak s výborným lovem. A samozřejmě se sokolnictvím, kterému ostatně dal jméno. Dalo by se tedy tvrdit, že sokol nepodlehł zkreslení antropomorfizace, jako jsme to pozorovali např. u sov? I nezasvěcený člověk vnímá tohoto dravce takového, jaký opravdu je. Mohl by to být důsledek určitého *nezprofanování* sokolů, jaké jsme mohli pozorovat u orlů, sov, či supů. Sokoli nejsou tak známí, ani média s nimi nijak zvlášť npracují. Navíc ve volné přírodě se

s nimi již bohužel také běžně nesetkáme. Sokoli jsou to v tomto smyslu nenápadní dravci a člověk jim nepříkl žádné lidské vlastnosti, které by se v sokolech podle něj odrážely.

Strach, respekt, pouto, láska.

Tato čtyři slova charakterizují vzájemný vztah sokolníka a jeho dravce. Je mezi nimi nějaké, které je podstatnější, než ty ostatní? Slovo, které nejvíce vystihuje vzájemný vztah člověka a dravce?

Pouto - tak zněla odpověď téměř poloviny dotazovaných respondentů (celkem 49%). Je ale pouto sokolníka ke dravci a dravcovo k jeho sokolníkovi opravdu tak silné? V předchozích pasážích jsme si již vysvětlili, že dravec, který ulétne, je zpravidla schopen se o sebe v přírodě postarat. Dravec se tedy ke svému sokolníkovi vrací, ale není to tak silné pouto, jak by se mohlo zdát. Také existuje mnoho sokolníků, kteří se zabývají pouštěním dravců zpět do volné přírody. Takže ani v jejich případě nejde o vytvoření silného pouta k jejich svěřencům. Vzájemný *respekt* byla druhá nejčastější odpověď u respondentů (34%). Možnost *láska* volilo 16% dotazovaných a pouhé 1% uvedlo jako odpověď *strach*.

Sokolníci měli každý trochu jiný názor. Přesto, i oni uvádějí, že oboustranné *pouto* je velmi důležité. Dravci mají velmi dobrou paměť – když jim člověk nějak ublíží, pouto je narušeno a oni tomu člověku již nikdy nemusí věřit. Naopak, můžou se ho začít dokonce i bát. Zároveň podle nich s určitým poutem se pojí velmi důležitý *respekt*. Ze strany sokolníků jde také samozřejmě o *lásku*, kterou musí ke své práci chovat, neboť sokolnictví se snad nemůže věnovat nikdo, kdo by k dravcům nechoval určitou náklonnost.

„Láska a pouto. Protože to naplňuje tu mojí určitou představu, určitou vizi, uspokojuje mě to psychicky. Že jsem schopný ho vycvičit, s ním pracovat. Strach rozhodně nemám a samozřejmě před určitým dravcem respekt mám.“ (S1)

„Nejvíce pouto: sokolník musí svého dravce cvičit sám, ostatní ho můžou zkazit a to se pak už neodnaučí.“ (S2)

„Respekt – pokud dravce nerespektuji, nepřesvědčím ho, že spolupráce se mnou mu bude ku prospěchu, dravec bude stresovaný a při první příležitosti mi uletí. Pokud dravce respektuji, vytvořím jisté pouto a stanou se z nás symbiotičtí partneři.“ (S3)

5.2 Rozhovory

Nyní se krátce zastavíme nad několika tématy, o kterých sokolníci často mluvili a o kterých jsme se nezmínili v předchozí kapitole:

Příroda a sokolnický výcvik

Hlavní myšlenka všech rozhovorů se sokolníky se týkala především dvou zásadních témat: *příroda*¹² a *sokolnický výcvik*¹³. A ačkoliv by se tyto dva pojmy mohly zdát od sebe v jistém smyslu zcela odlišné, podobně jako když řekneme např. slovní spojení: příroda a kultura, opak je pravdou. Již jsme zde naznačili, že sokolnický výcvik se inspiruje chováním dravců ve volné přírodě víc, než by se mohlo na první pohled zdát. Právě proto by se teoreticky daly tyto dvě velké kategorie v některých případech spojit do jediné. V odpovědích se často tato dvě témata propojovala. Sokolníci např. mluvili o způsobu výcviku, o jejich vlastní zkušenosti apod. Jejich odpověď poté zakončili slovy: *Vždy se vychází z přírody.*

Jejich odpovědi byly též shodné, když přišla řeč na porovnání dravců volně žijících a dravců chovaných v zajetí: rozdíl je v kondici. Dravci divoce žijící se snaží dlouhodobě se udržet v té nejvyšší možné fyzické kondici. Zároveň sokolníci tento komentář doplňovali větou: *Dravec bere člověka jako loveckého partnera, popř. jako snadnější obživu.* Člověk svým působením vskutku dravcovo chování nijak významně neovlivní. Dravec si zachová svou individuální povahu, stejně jako své instinkty a pudy. Proto je dravec, který ulétne, je ve většině případů schopen přežít ve volné přírodě. To záleží na jeho stávající kondici, a na dalších faktorech, jestli si tuto kondici dokáže udržet.

Může si dravec vytvořit s člověkem hlubší vztah? Podle sokolníků ano. Všichni uváděli konkrétní příklady, kdy pozorovali nebo sami měli či mají s dravcem určitý výjimečný vztah. Zde se nejedná o city např. mezi psem a jeho pánem. Sokolníci se shodují, že takový dravec svého sokolníka nebude bránit ani ho hlídat, dravec se stará víceméně hlavně sám o sebe, popř. o své potomky. Přesto existují zvláštní pouta mezi sokolníky a jejich ptačími svěřenci. Často se jedná právě o imprintované jedince, kteří přimknou k člověku již od malička. A jedná-li se stále o jednoho a samého člověka, tito dravci v něm začnou vidět svého rodiče, loveckého asistenta, v některých případech i sexuálního partnera. U těchto dravců je riziko zbloudění jen velmi nízké, neboť i v plné kondici se ke svému sokolníkovi většinou vrátí, jelikož se již jedná o jakousi sílu zvyku. Stejně jako v přírodě by samice orla neopustila svého

¹² Přírodou je zde myšlena kategorie, související s přirozeným životem volně žijících dravců. Jejich povaha, individualita druhů i jedince, jejich přirozený sociální život. Zároveň jsou v této kategorii zahrnuti i dravci, kteří zbloudili a buď se ke člověku po čase vrátili, nebo nikoliv.

¹³ Pod sokolnický výcvik spadaly podkategorie jako např. lov, kondice a potrava a nahrazení biologických rodičů dravce člověkem.

druha, tak to funguje i v sokolnictví. Přesto se profesionálové shodují, že rozhodující faktor ve vztahu člověk a dravec, je kondice.

Sokolníci často podotýkají, že velmi důležitá a nepomíjitelná skutečnost je povaha dravce. Každý pták je vskutku individuum, a ačkoliv na pohled vypadají všichni dravci jednoho druhu stejně, jejich psychika se může lišit zásadním způsobem.

Instinkt, pud, paměť, rituál

Dravci chovaní pro sokolnické účely si zanechávají své přirozené instinkty a chovají se stejně, jako jejich divoce žijící druhové. Sokolníci často uváděli příklady, kdy nějaký dravec zbloudil a po jeho nalezení byl divoký, jako by nebyl nikdy člověkem cvičen. Jediné, jak člověk může ovlivnit chování svého dravce, je úprava jeho kondice.

„On [dravec] má určitý věci zakódovaný a ty mu to upravíš jen tou kondicí.“ (S1)

Zároveň sokolníci upozorňují na velmi dobrou paměť dravců. Ta může být ve výcviku stejně tak prospěšná, jako i velmi škodlivá, neboť když dravec udělá nějakou chybu (např. zalétne někam, kam nemá, začne si kousat dloužec nebo poutka apod.), tuto chybu si pak pamatuje a dělá ji dál. Někdy je velmi těžké, ne-li nemožné, dravce jejich chyby odnaučit. To samé platí i s případem ublížení či zranění. Když člověk nějakým způsobem svému dravci ublíží, dravec může zcela ztratit důvěru v lidi a poté má větší sklony k agresivitě vůči lidem, či dokonce k úplnému zbloudění.

Paměť je ovšem velmi důležitá při budování každodenního stereotypu, který sokolníci nazývají slovem: *rituál*. Dravci dostávají každý den v určitou dobu čistou vodu, v určitou dobu jsou krmeni, pouštěni apod. Když je tento denní řád porušen, dravci bývají zmatení, nervózní, velmi často dávají najevo, že se dožadují oné pozornosti, která jim je odepřena. Sokolníci jejich systému práce s dravci říkají *rituál*. Kvůli svým svěřencům musí i oni přizpůsobit svůj život do určitého stále se opakujícího stereotypu. Proč jim ale pravidelná výměna vody evokuje slovo *rituál*? Důvod by mohl být právě ten, že sokolnictví má své pradávné kořeny v dobách, kdy neexistovala slova jako stereotyp či systém – společnost fungovala na bázi *rituálu*. Možná i fakt, že dravci jsou prakticky divocí, jako kdyby byli chyceni z přírody, v nich vyvolává pocit jakéhosi spojení s tradičními kulturami, kde lidé dravce uctívali a jejich lov býval spojen s určitým rituálem¹⁴. Jednoduše, slovo *rituál* nejspíše podle sokolníků nejlépe vystihuje tento denně se opakující zažitý sled událostí. Je to něco, co si dravci pamatují a

¹⁴ Srov. Merkur 1987.

vyžadují, ačkoliv by je to někdo učil. Je to proces, díky kterému jsou naplněny základní potřeby dravců, tedy velmi souvisí s jejich pudovým jednáním. Co si tedy sokolníci pod slovem *rituál* představují? Určitou denně se opakující činnost, která představuje práci s dravci, při čemž si ji uvědomují nejen sokolníci, ale velmi intenzivně i jejich dravci. Rituál je třeba vykonávat, aby byli dravci spokojeni a měli vše, co potřebují.

5.3 Freelisting

Metoda *freelisting* měla za hlavní úkol ukázat, které *dravce* si lidé nejčastěji vybavují. Pojem *dravec* nebyl nijak definován, lidé měli jednoduše napsat, jaké zvíře si pod tímto slovem představují. Celkem odpovědělo 29 respondentů. Mezi odpověďmi se objevovala jména dravců, sov, ale také dalších druhů ptáků. Dravci a sovy tvořili 28 položek z celkového počtu 31 jmenovaných kategorií.

Ovšem pouze jeden pták se objevil ve všech výpovědích a to byl *orel*. Někteří respondenti dokonce uváděli jednotlivé druhy orlů, většina však uvedla pouze slovo *orel*. To opět jasně potvrzuje fakt, který jsme pozorovali ve výsledcích z dotazníků. Mluvíme-li o dravcích z kategorie ptáků, orel je jakýsi *zástupce* zastiňující všechny ostatní druhy. Lidé ho vnímají jako významné zvíře, nosící všechny charakteristické znaky *dravce*. Podle *Smithova indexu pronikavosti (Smith's Saliency Index)* byl *orel* zároveň pojem, který se v dotaznících nejčastěji objevoval na prvních místech, tedy respondenti si ho vybavili velmi brzy, ne-li jako vůbec prvního zástupce.

Za orlem byli nejčastěji uváděni *káně*, *poštołka* a *sokol* (83%, 80% a 77%). Káně a poštolky jsou v našem prostředí velmi běžní dravci, je tedy zjevné, že se respondentům vybavovaly též jako jedny z prvních (i když už ne tak často, jako tomu bylo u *orla*). Navíc se běžně stává, že člověk procházející přírodou vidí dravce a často si pomyslí, že se jedná o káně, i když je to např. *jestřáb* (který se umístil na místě šestém a uvedlo ho 57% respondentů). *Sokol*, který již sice bohužel není tolik běžným dravcem, přesto je známý díky své spojitosti se sokolnictvím. A samozřejmě zde také může docházet ke vzájemné záměně poštolek se sokoly, neboť mají podobný způsob letu a laik nemusí poznat rozdíl.

Po sokolovi se v odpovědích respondentů objevoval *sup* a *jestřáb* (63% a 57%). Taková četnost *supa* by se dala interpretovat jako obecné povědomí znalosti dravců. Ostatně, práce sokolníků také často bývá spojena se snahou osvěty tohoto řemesla i dravců samotných. Lidé si *supa* s dravci spojují, i když ve skutečnosti *sup* prakticky není predátor.

Nejspíš zde bude také hrát roli velikost ptáka. Supi jsou velmi mohutní a mají velké rozpětí křídel. To vše je spojenou s velkou silou, kterou musí každý predátor mít. Velikost je vlastnost, kterou mají supi společnou s orly. Podobná korespondence vlastností dravců a jiných ptáků se dala pozorovat např. u rorýse, který byl v odpovědích uveden 7 procenty respondentů. Rorýs (*Apus apus*) ačkoliv patří do řádu svišťouni (*Apodiformes*) a živí se převážně hmyzem¹⁵, jeho rychlý a dynamický let, může v mnoha lidech vyvolat pocit dravce podobného sokolovi nebo poštolce.

Ve výsledcích se relativně často objevovaly pojmy: *puštík* a *výr* (frekvence výskytu: 43%). Dokonce byli zmiňováni častěji, než *sova* (37%) – jako obecné označení řádu sov (*Strigiformes*). To se dá interpretovat několika způsoby. Výr velký (*Bubo bubo*) je samozřejmě velmi známý a charakteristický pták. Dle mého názoru by se dalo tvrdit, že výr je typický „zástupce“ svého řádu, podobně jako orel je „zástupcem“ řádu dravců. To by ostatně mohl dosvědčit i fakt, že v angličtině se výrovi velkému říká: „orlí sova“ – *Eagle Owl* (Bürger, Kloubec, Pykal 2009: 91). Puštík obecný (*Strix aluco*) sice není tak populární nebo nějakým způsobem charakteristický pták, přesto ho též známe, jelikož jeho výskyt v přírodě je velmi běžný. A ačkoliv se s volně žijícími sovami příliš často nesetkáme, v podvědomí lidí pojem *puštík* nejspíše přesto existuje jako zástupce našich sov a tedy *de facto* i dravců. Třetí nejčastější sovou, která se ve výsledcích objevovala – když pomineme již zmiňované obecné označení řádu sov – byla *sova pálená* (*Tyto alba*). Přesto byla jmenována pouze ve 23 procentech výpovědí, tedy za *puštíkem* a *výrem* relativně zaostávala. Osobně jsem předpokládala, že *sova pálená* se umístí v dotazníku přibližně stejně často, jako výr velký, neboť je velmi výrazná svým srdcovitým tvarem závoje a svým typickým zbarvením. Ale možná právě proto v lidech neevokuje představu dravého zvířete. Je drobnější a na pohled roztomilá – není „nebezpečná“. Lidé si ji vybaví jako sovu, ale již ne jako *dravce*. Není ani mohutná ani nelétá závratnou rychlostí.

Shrňme si nyní výsledky této metody výzkumu. Jak tedy lidé konstruuji představu dravého zvířete – konkrétně, dravého ptáka? Vzhledem k častému výskytu supa je zjevné, že dravost zde není zásadním kritériem. V tomto případě, podobně jako v případě výra, jsme spíše pozorovali jasnou souvislost s velikostí dravce. Mohutní ptáci s velkým rozpětím křídel v člověku můžou evokovat určitou nebezpečnost. Protože jen velký pták je silný natolik, že dokáže ulovit velkou kořist. Zároveň jsme pozorovali jasný prvek rychlosti v případě sokola,

¹⁵ Srov. Kremer 1995: 128.

poštolky nebo již zmiňovaného rorýse. Tito ptáci jsou sice menší vzrůstem, ale na druhou stranu dokážou létat a lovit v závratné rychlosti. Tento rychlý let je pro ně charakteristický a v člověku nejspíše též může vyvolávat pocit určitého nepohodlí, neboť člověk si může představovat, že se s takto rychlým objektem srazí.

Z tohoto rozboru tedy jasně vyplývá, že dravec musí splňovat alespoň jednu ze dvou podmínek: buď musí být velký s mohutným rozpětím křídel, aby budil pocit důstojnosti a síly. Nebo může být drobnější, ale potom to musí být svižný a obratný letec, který bude schopen ulovit i velmi rychlou kořist. To by vysvětlovalo, proč např. sova pálená (*Tyto alba*) nebo sýček obecný (*Athene noctua*) nebyli jmenováni tak často, ačkoliv to jsou velmi běžné sovy. Nejsou výrazní ani svou velikostí, ani rychlostí jejich letu. Nejsou „typičtí“ dravci, a proto nebyli tak často uváděni. Pro nás nejvýraznější dravci tedy jsou: *orel* (pro svou velikost), *káně* a *poštolka* (pro svou četnost v našem prostředí) a *sokol* (pro svou rychlost).

6. Diskuze

Připomeňme si nyní výzkumné otázky, na které poté budeme postupně odpovídat na základě výsledků, které přinesl tento výzkum. Na závěr se krátce zastavíme nad některými dalšími tématy, na které jsme během provádění výzkumu naráželi a nad možným dalším studiem celé této problematiky.

1. Jak lidé konstruují představu dravého zvířete?
2. Jakým způsobem se projevuje antropomorfizace dravců?
3. Jakým způsobem ovlivňuje působení člověka chování dravců?

Díky korespondenci českého výrazu pro ptačí řád dravce (*Falconiformes*) a pro obecné označení „dravého zvířete“, většině lidí se pod slovem „dravec“ vybaví právě onen ptačí řád. V lidském vnímání musí být dravec *silný* nebo *rychlý*. Silní dravci potřebují být velcí, aby dokázali ulovit adekvátně velkou kořist. Rychlí ptáci naopak bývají drobnější a na jejich kořist útočí střemhlavým útokem. To jsou hlavní atributy dravců, jak je spontánně vnímáme. Každý pták, kterého si člověk spojuje se slovem „dravec“ je buď velký a jeho velikost je adekvátní k jeho síle, nebo je drobný, velmi obratný a rychlý letec. Ptáci, kteří nevynikají alespoň jedním z těchto charakteristických rysů, tak signifikantně, jako jiná zvířata, nejsou se slovem „dravec“ tak často spojováni. Naopak, ptáci, kteří disponují touto charakteristikou, bývají za dravce označováni, ačkoliv ve skutečnosti jejich způsob života může být zcela odlišný.

Orel je typický zástupce všech dravců. Pro svou velikost, důstojnost a do jisté míry i popularitu si ho lidé nejčastěji vybaví, když se řekne „dravec“. Na druhou stranu, v sokolnictví to zdaleka není ten nejpobulárnější pták. Daleko častěji se sokolníci setkávají s dravci sokolovitými (*Falconidae*) nebo jinými dravci jestřábovitými (*Accipitridae*) jako např. s krahujci (*Accipiter nisus*) jestřábi (*Accipiter gentilis*) atd. Pro sokolníky je dravec jakýsi posvátný tvor, budící respekt a majestátnost. Tedy profesionálové vidí v dravcích spíše jakousi symbolickou představu dravého, vznešeného ptáka, než určitého konkrétního zástupce tohoto řádu.

Zde je jasně patrné, co pro sokolníky jejich práce znamená. Není to jen chození po lese s dravcem na rukavici. Není to jen jistý druh zvláštního sportu či zábavy. Je to něco posvátné a vzácné. Sokolníci mají výjimečný vztah s každým dravcem, kterého cvičí. Berou je

jako své bližní, jako svěřence i jako dlouholeté závazky. Jejich práce s dravci je velmi naplňuje a osobně myslím, že když jim jejich dravec poprvé přiletěl na ruku, když si od nich poprvé vzal potravu, v těchto chvílích sokolníci pociťovali velmi silný příliv štěstí a osobního uspokojení. Jejich úsilí bylo naplněno a přineslo své ovoce. Dravec se stal jejich přítelem, začal jim důvěřovat. Od této chvíle vzniká pouto. Někdy křehké, někdy pevné, ale vždy velmi výjimečné.

Během lidských dějin vzniklo mnoho předsudků týkajících se dravců. Sokolníci se těchto představ zbavili, když začali tyto ptáky poznávat a pracovat s nimi. Brzy poznali, že některá fakta, která je společnost naučila, nemusí odpovídat skutečnosti. Sovy nejsou zdaleka tak „moudré“, jak si lidé myslí. Naopak, v porovnání s jinými dravci v inteligenci velmi zaostávají. Oproti tomu supi, kteří budí dojem spíše jakési negativní symboliky – mršina, zákeřnost... - jsou ve skutečnosti velmi inteligentní, organizovaní a *de facto* mírumilovní tvorové. O jejich inteligenci svědčí i fakt, že jsou schopni učit se novým postupům při získávání potravy. Např. v Africe se některé druhy supů naučili rozbít velmi odolná pštrosí vejce pomocí kamenů, které nachází v okolí pštrosích hnízd (Veselovský 2000: 203).

Zde se jasně objevuje problém antropomorfizace zvířat, který v těchto případech s realitou nekoresponduje. Je velmi snadné vidět dravce „lidskýma očima“. Jejich postoj je vzpřímený, podobně jako lidský. Zároveň stojí na dvou nohách. A samozřejmě je to jejich výraz. Orli vypadají zamračení, tedy budí dojem „přísného“ či „nazlobeného“ ptáka. Supi podle svého zjevu vsutku nebudí dojem tak inteligentních ptáků, kterými ve skutečnosti jsou. Sokoli a rarozi mají tmavé duhovky, což vytváří pocit velkých očí a při pohledu na tyto dravce se nám jeví jako velmi roztomilí ptáci. Člověk se jen velmi těžko přenesení přes tyto představy. Je velmi obtížné si uvědomit, že orlí ať jsou hladoví nebo naopak nadměrně spokojení, stejně se vždycky budou mračit, supi, budou dále svou inteligenci skrývat za pohledem „nechápaných ptáků“ a rarozi budou mít stejně roztomilý výraz i když budou provádět velmi agresivní střemhlavý útok.

Antropocentrismus je pro naši společnost přirozený. Podle Philippa Descoly (2009: 150) jde o proces „identifikace“. Lidé při svém narození jsou vybaveni nejen biologickými dispozicemi, ale i jistou duševní složkou, podporující jejich mentální stavy a uvědomění. S takovým vybavením člověk rozpoznává věci kolem sebe a dokáže určit, co je mu podobné a co se od něj liší. Tím, že budeme skrze antropomorfismus více poznávat svět kolem nás,

budeme k němu mít blíž. U dravců toto platí dvojnásob. Neboť jen kvůli lidským neopodstatněným předsudkům již ne jeden divoce žijící dravec zaplatil životem. Pouze poté, co tyto ušlechtilé ptáky poznáme, pochopíme, že mají v přírodě své místo, stejně jako všechno ostatní. Sokolníci se snaží tuto vizi uskutečňovat. Provádí ukázky a přednáší o jejich řemesle i o dravcích samotných, snaží se jejich práci více vnést do podvědomí lidí. Snad i tato práce vynesla na světlo některá fakta, která bude mít čtenář na paměti, až se příště setká s nějakým dravcem nebo sokolníkem.

Antropomorfizace je vskutku zakořeněná hluboko v lidské společnosti. Zároveň ale nesmíme zapomínat, že je to také jeden z možných nástrojů, jak poznávat svět kolem nás. Může mít pozitivní i negativní dopad, ale snažit se ji vymýtit by bylo nejen nelogické, ale také nemožné. Tento lidský fenomén by měl být stále zkoumán a rozebírán, aby lidstvo objevilo jeho potenciál, stejně jako jeho omezení (Komárek 2008: 109). Člověk má díky antropomorfizaci ke zvířatům blíž, nejsou mu lhostejná, má k nim jistý vztah, i když ne vždy je to vztah pozitivní. Antropomorfizace je důležitá, abychom náš svět nejen poznali, ale abychom ho také určitým způsobem pochopili a našli jsme naše místo v něm.

Lidé často v sokolnictví vidí jistý druh zábavy, odreagování, někdy i práce, ke které se musí přistupovat velmi zodpovědně. Co se týče sokolnického výcviku, laik většinou nemá jasnou představu, co všechno takový výcvik, a obecně práce s dravci, obnáší. Dravci jsou velmi inteligentní ptáci a v jejich výcviku se vždy vychází z jejich chování ve volné přírodě. Proto základní výcvik pochopí během několika týdnů. Během let se jejich schopnosti zdokonalují a dravci se stávají čím dál tím lepšími lovci. Na člověku je většina z nich tak nezávislá, že když zbloudí, dokážou se o sebe ve volné přírodě zpravidla postarat. Ale to samozřejmě záleží na okolnostech a i jiných faktorech. Každopádně je ale patrné, jak málo se dravci chovaní sokolníky a ti žijící ve volné přírodě od sebe liší. Rozdíl je hlavně v kondici, neboť tu reguluje sokolník a nikoliv dravec sám, jako je tomu v přírodě. Jako další rozdíl můžeme ještě dodat, že dravci chovaní v zajetí se dožívají mnohem vyššího věku, než ti v přírodě.

Co se týče agrese vůči lidem, dravci vidí v sokolníkovi nositele potravy. Čili ho nepovažují ani za možnou kořist, ani za potenciálního nepřítele. To bývá jen v případě, že mají s lidmi nějaké negativní zkušenosti a člověka se jednoduše bojí. Což znamená, že dravci nemají motivaci na člověka nějakým způsobem útočit. Samozřejmě, v této profesi se musí

počítat s tím, že sokolník se škrábancům nevyhne. Někteří dravci mají v povaze štípat zobákem nebo ohánět se pařáty. Můžou tím dávat najevo svou dominanci, požadovat se dalšího krmení, nebo se např. něčeho polekají. Takový útok by se ale spíše dal přirovnat ke vnitrodruhové agresi, která není zaměřena na zabití oponenta nebo k tzv. agresi *kritické reakce*, kdy se útočník pouze snaží bránit sám sebe (Lorenz 2003: 31). Nikdy to ale není útok, který by měl člověka zabít, či ho nějak vážně poranit. To se může stát ve výjimečných případech, kdy dravec zbloudil a ke člověku má určitý negativní vztah – zažil nějakou špatnou zkušenost a od té doby se lidí bojí. Takový dravec může člověka napadnout. Přesto tato napadení většinou nekončí smrtelně, dravci často svůj útok brzy odvolají.

Součástí pouta, které mezi sokolníky a jejich dravci vzniká, je také jistý druh závazku, který sokolníci nazývají slovem: *rituál*. Při rituálu vznikají nové instinkty, jejichž potřeba naplnění je srovnatelná se základními pudovými potřebami (Lorenz 2003: 99). Je to jistý stereotyp, na který jsou dravci zvyklí a který denně vyžadují. Např. když bylo jedenáct hodin, dravci v zoologické zahradě, o které jsme se starali, začali nervózně vyhlížet, někdy i vyráželi, neboť v tuto hodinu probíhaly ukázky – tedy dravci se proletěli a byli nakrmeni. Jakmile tento bod z jejich denního režimu nebyl splněn, ptáci byli neklidní a zmatení. Sokolníci tento každodenní stereotyp nazývají *rituálem* nejspíše také z důvodu jistého propojení s přírodou a s přirozenými instinkty dravců. Nikdo je cíleně neučil, aby se na tento *rituál* přizpůsobili, přesto si na něj navykli až překvapivě rychle. A jelikož tento proces souvisí s naplňováním jejich každodenních potřeb, je jasné, že to vše úzce souvisí se systémem, který mají dravci v přírodě, který funguje na bázi pudů a instinktů. Zároveň slovo *rituál* opět dokresluje představu spojenou s něčím posvátným. Sokolníci obdivují své dravce a považují je za majestátné a vznešené tvory. Proto i práce s nimi se může prakticky vyhodnotit jako posvátná. Tento denní stereotyp se tedy více podobá určitému druhu posvátného rituálu, než běžné každodenní činnosti, jakou je např. ranní čištění zubů. Zůstává otázkou, která další zvířata chovaná v zajetí se mohou těšit takové přízni, že jejich chovatelé mluví o práci s nimi jako o *rituálu*, ne jako o denní rutině.

Dále jsme zde několikrát naznačili myšlenku kooperace dravce s člověkem při lovu. Jak se dá tato spolupráce charakterizovat? V přírodě spolu zvířata spolupracují ze třech různých důvodů: 1) jejich zájmy jsou společné a dlouhodobé 2) spolupracují mezi příbuznými, a tedy se podílí na předávání genů jejich společným potomkům 3) jsou spolupracujícím partnerem manipulována (Bičík, Fraňková 1999: 222). Žádný z těchto

důvodů ovšem dle mého názoru plně nevystihuje spolupráci dravců s člověkem. Ačkoliv by se zdálo, že důvod spolupráce člověka a dravce by mohla nejlépe vystihovat třetí možnost, že dravci jsou člověkem manipulováni, osobně se spíše přikláním k možnosti první. Dravec loví, aby se nasytil (nyní nemluvíme o krmení mláďat). Jakmile je plně nasycen, spolupráce s ním je velmi obtížná, dravec se nechce na volání vracet, jeho zájem o odměny za přílet na rukavici upadá. Je-li ale dravec ve správné kondici, má motivaci se ke člověku vracet. Je v jeho dlouhodobém zájmu se u svého sokolníka držet, neboť u něj najde nejen obživu, ale i zázemí a bezpečí.

Co by mohlo být předmětem dalšího výzkumu? Již několikrát zde mj. zaznělo téma chovu a výcviku dravců v porovnání se psy. Toto téma má vskutku velký potenciál pro další zkoumání. Zde jsme se jím příliš nezabývali, neboť to nebyl hlavní cíl této práce. Ale i samotní sokolníci porovnávají výcvik a způsob práce s dravci a se psy. Často jsem se setkala se zdůrazněním rozdílů přístupu ke dravcům a k psům. Důvod je nejspíš ten, že i psi jsou cvičeni pro hony a lovy, tedy se s nimi sokolníci nejspíše často setkávají, nebo je dokonce učí spolupráci s jejich dravci. Zjevně chtějí zdůraznit, jak moc se výcvik dravců a psů od sebe liší. A nejspíše i v tomto případě se můžeme setkat s jistým přenosem zkušeností a jeho aplikací na jinou situaci. Stejně jako jsme pozorovali přenos lidských vlastností na dravce, možná obdobně se sokolníci často setkávají s neuznáním, jelikož dravec uvázaný na jednom místě může v lidech evokovat psa uvázaného na řetězu, který se nemůže dostatečně proběhnout.

Zároveň jsme zde několikrát zmínili otázku citů, vytvoření vztahu k člověku a samozřejmě jednotlivou individualitu zvířat. Co když v tomto směru porovnáme dravce se psy? Dojdeme tím stejné definice „citů“ v obou případech? A naopak: mají sokolníci stejné popsatelné emoce ke svým dravcům, jaké mají chovatelé ke svým psům? Téma dravci vs. psi ve službách člověka je rozhodně problematika hodna dalšího výzkumu.

Tim Ingold (2000: 14) mluví o světě lidí - *world of human* - a světě přírody - *world of nature*. Je to velmi elegantní a jednoduchý způsob rozlišení různého vnímání okolního světa v rovině kulturní i národní. Vidíme *náš lidský svět* a *svět zvířat a rostlin – svět „ostatních“*. Tyto dva světy ovšem nemají tak jasné hranice, jak by se mohlo zdát. Ostatně, sokolnictví je toho důkazem. Je to sice lidská činnost, ale dobrý sokolník musí mít na prvním místě svého dravce a pak až sebe samotného. A aby svého dravce pochopil a porozuměl mu, musí vidět

svět jeho očima. Já osobně považuji umění sokolnictví za jeden z prostředníků mezi *světem lidí* a *světem přírody*. Cvičení dravci si zachovávají své přirozené instinkty, většina z nich je na člověku závislá mnohem méně, než by se dalo očekávat. Dalo by se říct, že to nejsou dravci, kdo se musí adaptovat. Právě naopak, jsou to sokolníci, kteří musí vystoupit ze *světa lidí* a začít žít ve *světě přírody* a vnímat ho kolem sebe. Sokolník se musí naučit být dobrým rodičem svému dravci, musí mu ukázat, co a jak má lovit a musí se o něj postarat tak, jak by to udělali dravcovi biologičtí rodiče. Sokolník musí zapomenout, že je člověkem, neboť jeho dravec ho vnímá jako svého druhu – jako jiného dravce.

Sokolnictví je velmi stará a ušlechtilá lidská činnost. Někdo ji nazývá *sportem*, někdo *prací*, někdo *koníčkem*. Pravdu mají v jistém smyslu všichni. Ten, kdo se sokolnictvím žije, musí být bezpochyby někdo, kdo má k dravcům jistý citový vztah a tedy práce s nimi ho baví a může ji brát zároveň jako svůj koníček. Naopak lidé, kteří se sokolnictvím věnují pouze ze záliby, musí ke svým dravcům přistupovat velmi zodpovědně, stejně jako kdyby plnili své pracovní povinnosti. Dnes sokolnictví zahrnuje nejen práci s dravci, ale i ochranu volně žijících ptáků, kterých v přírodě neustále ubývá, mimo jiné i z důvodu lidské neznalosti, předsudkovosti a samozřejmě také z neustálého zasahování do životního prostředí.

Přesto, symbol, který dravci představují, k lidské společnosti patřil už od dávných věků. Stačí si vzpomenout na starověké Egypťany, kteří vyobrazovali sokola (*Falco peregrinus*) jako boha *Hora* a uctívali ho jako posla bohů (Epstein 1943: 498). Ve středověku bylo sokolnictví v Evropě výsadou nejen rytířů, ale i jiných mužů i žen urozeného původu, dokonce i biskupů (Forsyth 1944: 253). Zřejmě právě ve středověku se stal dravec jakýmsi symbolem urozenosti a udatnosti. „Pták se změnil v symbol, sokolnictví ve vášeň.“ (Caras 1999: 224)

Dnes sokolnictví upadá pomalu v zapomnění a již se netěší takové přízni, jako v dobách svého největšího věhlasu. Přesto, práce sokolníků nadále zůstává lidskou činností hodnou obdivu. A ačkoliv se pokaždé najde nějaký znalec, který mluví o týrání zvířat, sokolníci se většinou setkávají s uznáním a respektem, než s kritikou. Dnešní sokolnictví se má více zaměřovat na návrat dravců zpět do přírody. Z hlediska člověka je sokolnictví podstatné, neboť může vézt k většímu soužití s přírodou a následné úctě a respektu ke všem živým tvorům (Kučera, Mikulica, Ptáček 1988: 11).

7. Závěr

Tento výzkum měl za úkol představit sokolnické řemeslo a také poukázat na některé hluboko zakořeněné předsudky naší společnosti o sokolnictví i o dravcích. Viděli jsme, že vztah mezi člověkem a dravcem je velmi výjimečný a nedá se přirovnat ke vztahu člověka k domácím mazlíčkům, jakými jsou např. psy nebo kočky. Dravci jsou na člověku více nebo méně závislí a své sokolníky často vnímají jako své lovecké partnery či jako snadnější způsob obživy. Sokolníci přistupují ke svému řemeslu s láskou a respektem a ve dravcích vidí jakýsi symbol posvátného, majestátného a obdivuhodného. Tato práce také zahrnuje jakési uctívání staré tradice, neboť sokolníci cvičí své svěřence velmi podobně, ne-li stejně, jako je cvičili jejich předchůdci ve středověku, či ještě dříve.

Co se týče pohledu dnešní společnosti na tento ušlechtilý sport, sokolníci se setkávají spíše s uznáním a respektem. Ale také často naráží na vžitá předsudky a přeludy. Ty většinou vychází z morfologie dravců, z jejich tváře, která nám evokuje určitý lidský výraz obličeje a samozřejmě zde nesmíme opomenout velký vliv televize a médií, které naši představu o dravcích také velmi zkreslují.

Vztah mezi lidmi a zvířaty je téměř nevyčerpatelné téma pro diskuzi. Často se rozebírá otázka *druhové nadřazenosti* lidí nad ostatními živými tvory. Tato nadřazenost vede k využívání zvířat ve svůj vlastní prospěch, zvířata jsou chována nejen pro maso, ale i pro kůži či peří, často ve velmi zářejících životních podmínkách. Existuje mnoho argumentů, jak tento problém podpořit i jak ho kritizovat. Uvědomění této druhové nadřazenosti má ovšem i svou světlou stránku: a to právě tu, že my lidé můžeme za práva zvířat bojovat, jelikož oni sami bývají v tomto ohledu většinou bezmocní. I Peter Singer (2001: 253), velký zastánce práv pro zvířata, uznává, že otázka využívání zvířat v lidský prospěch se dnes stala velmi diskutovanou a za posledních několik let zájem o tuto diskuzi velmi narůstá.

V případě dravců ovšem druhová nadřazenost platí pouze omezeně. Důvod je jasný: dravci, kteří jsou nějakým způsobem omezováni, či snad týráni a mají možnost od člověka uletět, tak to při první příležitosti udělají. Člověk prakticky není jejich „pán“, i když samozřejmě má prostředky k tomu, aby je mohl do jisté míry ovládat. Přesto si dravci zanechávají svou původní divokou nezávislost – zůstávají „svými pány“. Člověk je může cvičit, využívat jejich přirozených pudů, dokonce může ovlivnit i jejich reprodukci. Přesto ale je to člověk, kdo se musí přizpůsobovat. Dravci se ho musí naučit vnímat jako „jednoho z nich“,

musí v něm *de facto* vidět jiného dravce (zde není řeč o morfologii, dravec jednoduše musí chápat člověka jako svého rodiče – jako příslušníka stejného druhu). Sokolníci nevnímají své svěřence jako „lidi“ – jako to někdy dělají chovatelé psů nebo koček – a ani k nim tak nepřístupují. Naopak, zde dochází k výjimečnému momentu, kdy se lidé „stávají dravci“, chápou, co je pro ně nejlepší nehledě na to, jestli by to bylo ve stejné situaci nejlepší i pro člověka. To vše samozřejmě předpokládá předem získanou profesionalitu sokolníka.

Bohužel, ne o všech zvířatech chovaných člověkem můžeme říci, že si zanechávají tolik ze svého „divokého já“ a že lidé spíše využívají jejich přirozených předpokladů, než jejich schopnosti adaptace. A také jsou to většinou zvířata, která jsou člověkem různými způsoby formována, aby co nejvíc vyhovovala svému účelu – ať je jakýkoliv. Často vidíme ve zvířatech jakési ne-lidi – tvory, podobné lidem - a také k nim tak přistupujeme. Můžeme jim tím pomoci, můžeme jim tím ublížit. To je daň za každý lidský pokus o jakoukoliv formu domestikace či soužití se zvířaty. Přesto, když člověk přistupuje ke zvířeti jako ke „tvoru podobnému lidem“, předpokládá to, že k němu bude chovat určitý respekt a bude k němu přistupovat zodpovědně. Pokud člověk ve zvířeti vidí jen jakousi formu podřadného života, nebo ještě hůře: chápe zvířata jako „věci“, nebude si jich vážit, nebude k nim mít žádnou úctu.

Je zjevné, že pokud se člověk opravdu nemůže vymanit z vnímání světa antropocentricky, má stále na výběr, jak tento antropocentrismus pojme. Jako jistou formu moci ovládat druhé, nebo jako zodpovědnost, která může druhým pomoci? Zároveň bychom nikdy neměli zapomínat na otázku, v jakém zájmu jednáme. Jde-li nám o blaho zvířat, nebo nás samotných. Pro koho je naše úsilí myšleno? Když např. bojujeme za práva zvířat, snažíme se tím zlepšit „svět lidí“ nebo „svět ne-lidí“? Tato problematika se již týká diskuzí na poli filosofickém či psychologickém, než na poli antropologickém.

Pouto mezi lidstvem a zvířaty je dnes již prakticky nemožné přerhat. Bez zvířat už si náš život a chod naší společnosti neumíme představit. Některých zvířat se bojíme, některá se bojí nás, někdy je tento *strach* oboustranný. Strach je také podstatný pro budování vzájemného *respektu*. Ať bez citů nebo s nimi, vždy by měl ve vztahu člověk-zvíře fungovat vzájemný *respekt*. Neboť všichni jsme součástí jednoho světa, ať je vnímán jakkoliv rozpolcený. Vytvořením vzájemného *pouta*, *respektu* a do jisté míry i *strachu*, dosáhneme souznění se zvířaty, jakého dosahuje sokolník se svým dravcem.

8. Použitá literatura

- Bernard, R. *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*. AltaMira Press. 2006. 803 s. ISBN: 0-7591-0868-4.
- Bičík, V. Franková, S. *Srovnávací psychologie a základy etologie*. Karolinum. 1999. 295 s. ISBN: 80-7184-835-2.
- Bürger, Kloubec, Pykal. *Atlas ptáků Šumavy a Novohradských hor*. Karmášek. 2009. 228 s. ISBN: 978-80-87101-15-5.
- Caras, R. *Zvířata, která změnila člověka*. Rybka Publishers. 1999. 264 s. ISBN: 80-86182-25-8.
- Descola, P. Human natures In *Social Anthropology*. 2009. s. 145-157. ISSN: 1469-8676.
- Diamond, S. A Neglected Aspect of Motivation In *Sociometry*. 1939. s. 77-85. ISSN: 00380431.
- Epstein, H. The Origin and Earliest History of Falconry In *Isis*. 1943. s. 497-509. ISSN: 00211753.
- Forsyth, H. W. The Noblest of Sports: Falconry in the Middle Ages Author In *The Metropolitan Museum of Art Bulletin*. 1944. s. 253-259. ISSN: 00261521.
- Ingold, T. *The perception of the environment: essays on livelihood, dwelling & skill*. Routledge. 2000. 480 s. ISBN: 9780415617475.
- Klimeš, L. *Slovník cizích slov*. SPN – pedagogické nakladatelství. 2005. 234 s. ISBN: 80-7235-272-5.
- Komárek, S. *Příroda a kultura svět jevu a svět interpretací*. Academia. 2008. 307 s. ISBN: 978-80-200-1582-2.
- Kremer, B. *Ptáci lesů luk a polí*. Ikar. 1995. 288 s. ISBN: 80-85830-99-X.
- Lévi-Strauss, C. *Myšlení přírodních národů*. Dauphin. 1996. 366 s. ISBN: 80-901842-9-4.
- Lorenz, K. *Takzvané zlo*. Academia. 2003. 236 s. ISBN: 80-200-1098-X.
- Merkur, D. Eagle, the Hunter's Helper: The Cultic Significance of Inuit Mythological Tales In *History of Religions*. 1987. 171-188 s. ISSN: 00182710.
- Singer, P. *Osvobození zvířat*. Práh. 2001. 264 s. ISBN: 80-7252-042-3.
- Veselovský, Z. *Člověk a zvíře*. Academia. 2000. 246 s. ISBN: 80-200-0756-3.

9. Resumé

This thesis deals with the relationship between human and bird of prey. I focused on the two different points of view: First: the view of falconers – trained professionals who daily work with the birds of prey. And second: the view of non-professionals, in this case: the view of common visitors of the zoological garden.

This research was based on my own experience which I have gained when I worked in the zoological garden with the birds of prey. I saw the work of the falconers, witnessed the training of the young birds and many of these activities I tried in person. I was also concerned with so many prejudices I had - talking about the birds of prey. These were the reasons for my decision to turn my attention to this topic and write a thesis about it.

I worked out some of the basic questions: How people construct the image of the predator? In which way we anthropomorphize the birds of prey? How the work of the falconers influence the natural behavior of the birds of prey? Do falconers perceive the birds of prey differently than ordinary people?

In order to gain the answers I have made a research and I used a number of different methods: interviews with the falconers, questionnaires with the visitors of the ZOO and for example the method of *free listing* for both – falconers and visitors as well.

The view of the falconers is fairly different indeed, in comparison with the view of non-professionals. Falconers perceive the birds of prey in more symbolic way. They see a very proud and kingly bird with strength and courage. Ordinary people see simply *an eagle* or some vision of another bird - very concrete. Falconers take their work with birds of prey very seriously. The professionals call their work *a ritual* – a daily process which they and also their birds are used to it. It is a custom which creates a bond between the falconers and the birds of prey.

Talking about the question of anthropomorphization: the results showed that our projection of birds of prey does not correspond with the reality. For example the question of *owls*: most people imagine them as a symbol of *wisdom* or *night*. But falconers respond with another statement. Opinion and experience of the professionals is that owls are not as intelligent as they look like. In fact the training is very difficult and not always successful. Owls have very wide head because they need it for perfect hearing it has nothing to do with wisdom. And talking about the night - owls are able to fly and hunt during the day. It is obvious that our projection of the owls is the prejudice made by the society.

Another topic deals with the falconry itself. The birds of prey kept by humans retain their natural instincts and very often they are able to survive in the wild if they flee. But still, the bond between falconer and the bird remains very strong. They have to respect each other and then there can be created a very exceptional sort of relationship which can last for the whole life.

Falconry is a very old human activity, which nowadays slightly fades into oblivion. Perhaps this thesis will be an inspiration for someone who did not know about falconry and birds of prey so much to continue in this research or simply to begin to be more interested in this topic.

10. Přílohy

A. Dotazníky – ukázka dotazníku

- Jmenujte první myšlenku, která se Vám vybaví, když se řekne: „dravec.“
- Je podle Vás dravcův zobák jeho největší zbraň?
Určitě ne Spíš ne Nevím Spíš ano Určitě ano
- Myslíte si, že by orel dokázal zabít dospělého člověka?
Určitě ne Spíš ne Nevím Spíš ano Určitě ano
- Vymyslete ke každému níže jmenovanému dravci symbol, či vlastnost, kterou z Vašeho pohledu představuje (popř. uveďte důvod vaší volby; možné napsat více možností):
Orel -
Sova -
Sup -
Sokol -
- Kolik času si myslíte, že zabere kompletní výcvik (od trénování sezení na rukavici až po volné pouštění a lov divoké zvěře) dravce – např. jestřába?
Méně jak 1 měsíc 1-3 měsíce 4-6 měsíců 7 měsíců a víc Nevím
- Vyberte jedno z těchto slov, které podle Vás nejlépe vystihuje vzájemný vztah mezi sokolníkem a dravcem (popř. uveďte důvod Vašeho výběru)
Strach Respekt Pouto Láska
Důvod:
- Zaškrtněte jednu možnost, která podle Vašeho názoru nejvíce vystihuje, do jaké míry ovlivní výcvik dospělého dravce jeho přirozené chování (tj. jak by se choval ve volné přírodě)
 - Nijak ho neovlivní (dravec se chová stejně jako v přírodě)
 - Ovlivní ho jen zčásti (dravec si zachová přirozené instinkty i nezávislost, člověka vnímá jako „nositele potravy“)
 - Z většiny se jeho chování změní (dravec zůstává u člověka, z jeho přirozených instinktů si zachová pud k lovu)
 - Jeho chování je zcela ovlivněno (dravec je „ochočený“, plně závislý na jeho sokolníkovi, zároveň si k němu vytváří i citový vztah)

Jaksi myslíte, že vycvičený dravec (např. orel) vnímá lidi kolem sebe? (zaškrtněte pole, které jste vybrali; možno zaškrtnout více možností)

	Sokolníka, který ho cvičí	Sokolníka, který s ním běžně nepracuje	Návštěvníka zoo
Potenciální nepřítel			
Rival, sok			
Narušitel teritoria			
Nevidí v něm nic určitého			
Člen rodiny, „sourozenec“			
Rodič			
Partner			
Jiná možnost			

Zaškrtněte:

Muž

Žena

7-15 let

16-25 let

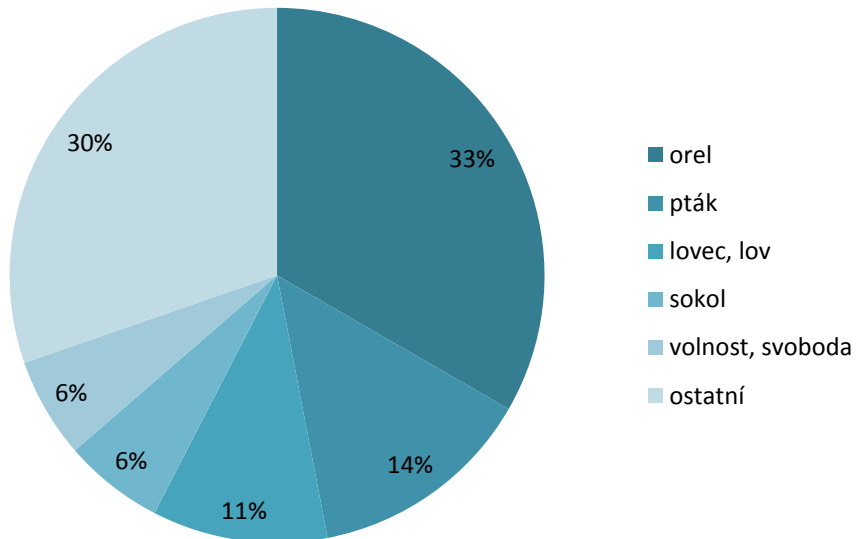
26-45 let

46-60 let

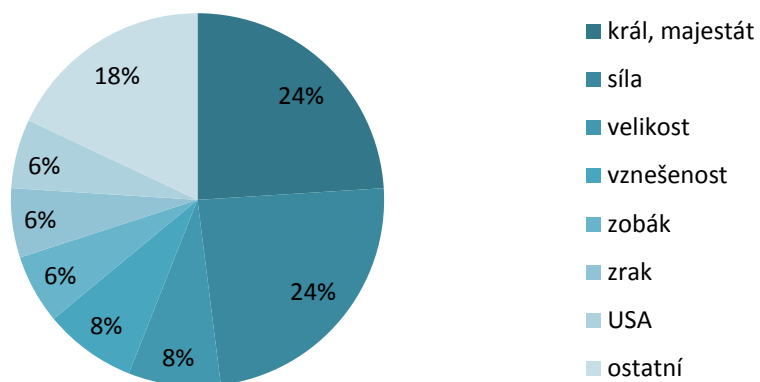
61 a více let

B. Dotazníky - grafy

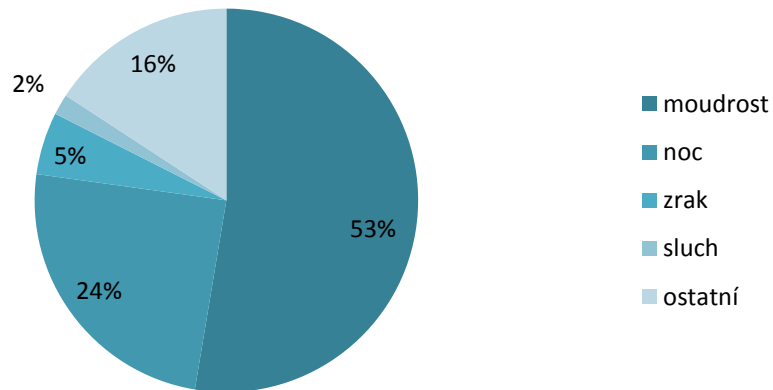
Co se Vám vybaví, když se řekne "dravec"?

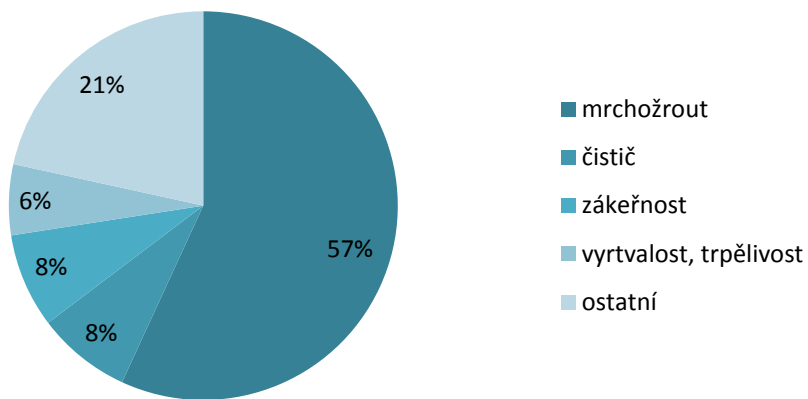
Symbol orla

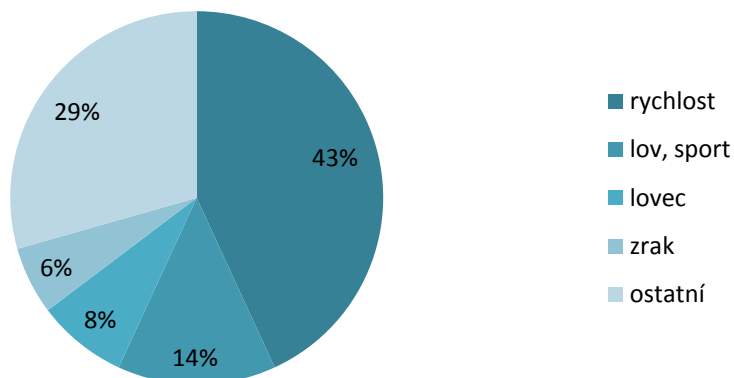
Symbol sovy

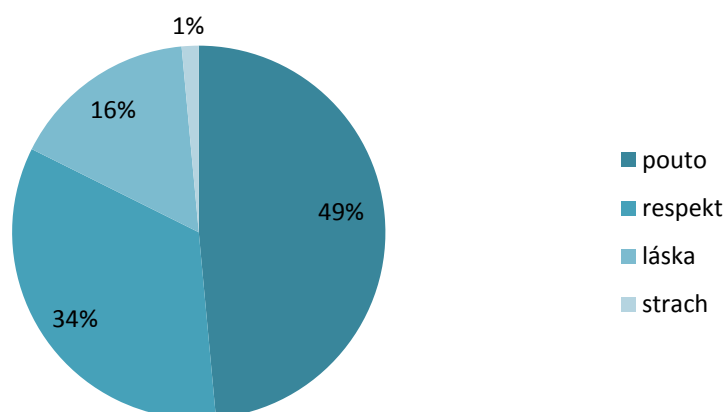
Symbol supa

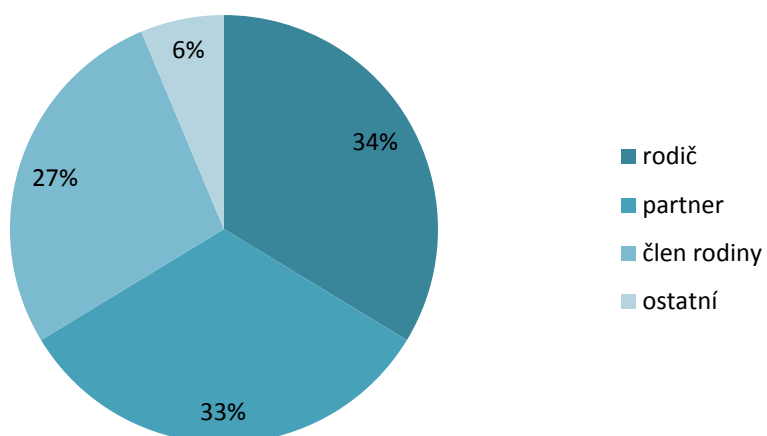
Symbol sokola

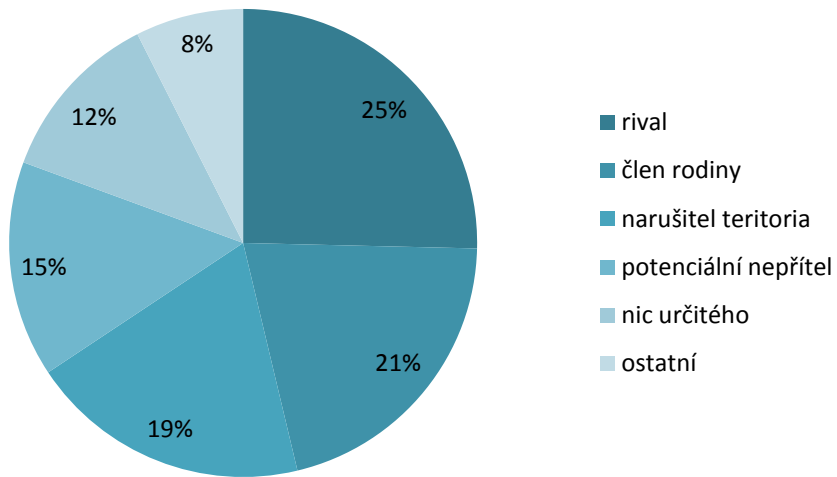
Strach, respekt, pouto, láska

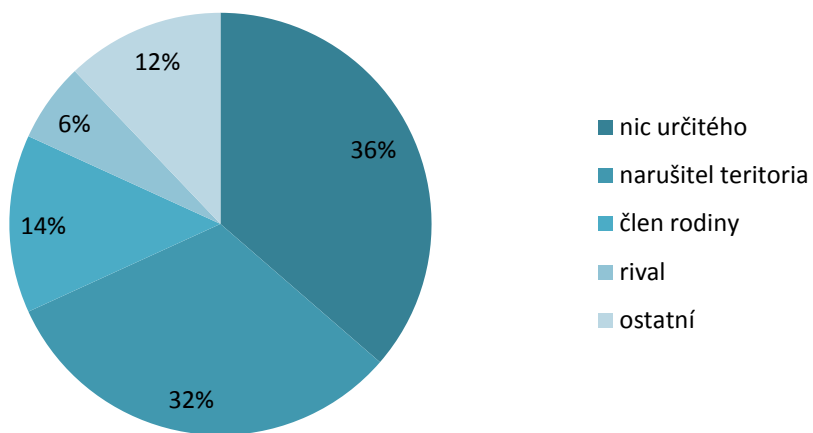
Sokolník, který dravce cvičí

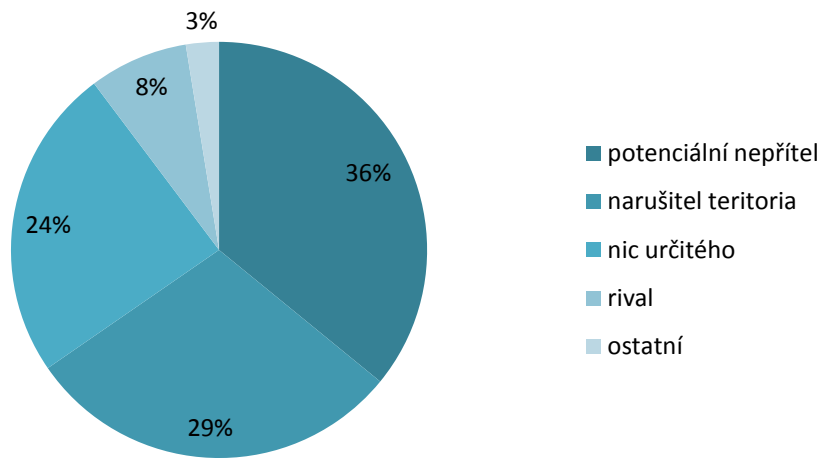
Sokolník, který s dravcem běžně nepracuje

Zaměstnanec zoo

Návštěvník zoo

C. Rozhovory

Codebook:

1. Příroda
 - 1.1. Zbloudění
 - 1.2. Volně žijící dravci, vypouštění dravců
 - 1.3. Povaha dravců, individualita
2. Sokolnický výcvik
 - 2.1. Lov
 - 2.2. Kondice, potrava
 - 2.3. Nahrazení rodičů, imprint
3. Pud, instinkt, rituál
4. Pes vs. dravec
5. Předsudky
6. Symbolika dravců

I – Co se Vám vybaví, když se řekne „dravec“?	
6	„Majestátný pták, pán nebes, symbol rychlosti, obratnosti.“
II – Jak dlouho zhruba trvá základní výcvik dravce? (od sezení na rukavici až po „pochopení“ lovu)	
1	„Je potřeba jít do přírody, ten orel dospívá v pěti, šesti letech, pak je schopen i se jinak sám o sebe postarat, popř. postarat se o potomstvo.
2	Ten výcvik tomu tak odpovídá. Kompletní samice orla skalního na lov je připravena zhruba ve čtyřech letech.“ (...)
1	Vychází se z toho, jak oni se chovají v přírodě.
3	Tzn. Ona má určitý věci zakódovaný a ty to upravíš jen tou kondicí.
2.3	Ty musíš nahradit ty rodiče a vlastně a je tam potřeba rozlišit výcvik samce a samice.
2.1	To co pochopí samec za první rok, pochopí samice za dva. U samce to jde rychleji. Je to tím, že je menší, obratnější, lehčí, ten výcvik je snazší.
1.3	Tam to ta příroda vymyslela tak, že samec loví menší kořist, samozřejmě na tom samci je závislá potrava, protože veškerou potravu zpočátku přináší samec. A tím, že je menší, tím loví menší kořist, která je pro ty mláďata v těch prvních dnech života zase snáz stravitelnější.
2.1	Samozřejmě ten pták loví celý rok, ten neřeší zákony. Ten výcvik je obtížnější a vlastně ty musíš za ty 4 měsíce naučit ho to, co bys ho učila za rok.“
II' - Jak moc ovlivní práce s dravci každodenní život? Dá se to skloubit s jiným povoláním?	
	„Když to máš jako koníčka, tak samozřejmě se to dá skloubit. Je potřeba si uvědomit kus té práce, že na prvním místě už je potom jen ten dravec.
4	Když máš psa, tak ho pustíš na zahradu, on se proběhne. Toho můžeš jen krmít. S dravcem to nejde, když ho nebudeš lítat, když ho nepřipravíš, tak samozřejmě, ten pták pak nemá sílu, může být zlý, protože bude samozřejmě hladový a neuloví si, takže samozřejmě tomu dravci pak musíš dát maximum.
1.1	Ovlivní to život v tom, že plánování je obtížný. Co si naplánuješ, musíš mezitím lítat s dravcem, on uletí a najednou to může být všechno jinak. Druhá věc je ta, když jedeš na dovolenou, tak dravce nikdo nepohlídá.“
III – V čem se liší povaha dravce vycvičeného a dravce žijícího ve volné přírodě?	
1.2	„Samozřejmě ten dravec v přírodě, pokud má možnost, tak to všechno dělá pokud možno v maximální kondici.
2.2	Tzn., on se samozřejmě snaží, aby byl v nejvyšší kondici a udržel se v ní. Ty to všechno děláš s poloviční vahou, aby fungovali. Tedy denně se váží apod. Takže to je první zásadní rozdíl.
3	„[výcvik ovlivní přirozené chování?] Moc neovlivní, protože ten pták strpí to, že ti sedne na ruku a dostane odměnu. Proto přiletí. Když je výš, tak už třeba nepřiletí, protože (krmít) nepotřebuje. Je schopen se uživit třeba i sám.
1.1	Je spousta dravců, kteří ulítli, tak se živilí sami. Třeba pražský sokoli (...)
2.2	Tam samozřejmě záleží, jaký má ten dravec ze začátku štěstí. Když je v dobrý kondici, uletí, tak když se mu podaří dvakrát, třikrát něco ulovit, to sebevědomí stoupá a on si tu kondici udrží a ta šance na to přežít je samozřejmě vyšší.
1.1	„Tuhle mi uletěl o rok starší sourozenec Čendy (puštík bělavý). Liška mu překousala poutka, on se jí z toho dostal a za měsíc jsem ho chytil do koše. Živil se holuby (...) a prostě pokud má štěstí, tak to jde.“
III' – Dá se říct, že si dravec vypěstuje ke člověku blízký citový vztah jako např. pes nebo kočka?	
4	„Nikdy tě ten pták nebude před nikým bránit, nikdy nebude hlídat tvůj majetek. V první řadě se prostě stará sám o sebe. A je tam ta kondice a to žrádlo.“
2.2	[výjimečný vztah] "Mařka – jsme na sebe vázaný. Ale taky mě nebude hlídat a bránit. Vesměs v tom sokolnictví ten sokolník využívá toho, jak se ten pták chová v přírodě.
2.2	Tzn. způsob lovu, jak loví, způsob lítání, kde lítá atd. A vše na bázi té kondice.
1.3	Záleží na individualitách.

1.1	Stalo se mi: uletěl rarah velký, motal se tady kolem Plzně – našli jsme ho. Uletěl rarah velký z letiště z Prahy a druhý den volali z Popradu. (...)“
III“ – Proč se dravec navrací k člověku?	
2.2	„Kondice a potrava. Nic jiné tam není.“
IV – Jak podle Vás vnímá dravec lidi kolem sebe?	
2.3	„Tak samozřejmě, vnímá a bere toho, kdo ho cvičí nejvíc. Ten mu nosí krmení. S tím je nejvíc a toho on (dravec) samozřejmě preferuje. Druhá věc je ta, když mu nějakým způsobem ublížíš, ten pták si to potom pamatuje a je to špatně. Viz já a Mirek. Vymáčkával jsem mu z volete holuba.
1.3	Je to samozřejmě individuální. Třeba v těch odchovech – některou samici můžeš chytit, vysemenovat, nic ti to neudělá. Některá to nesnese. Takže záleží na povaze atd. Ten pták bere lidi jako součást toho života. (...) Ví, že třeba od jiných sokolníků dostane občas žrádlo. (Lidi, co tam jen prochází), ty on absolutně nevnímá.“
V – Na co se Vás lidé nejčastěji ptají, když mluvíte o sokolnictví nebo o dravcích?	
5	[předsudek] „Jestli dravec dokáže vyklonout oko.“
5	„Často se diví u těch sov. Že si myslí, že sovy lítají jen v noci.“
5	„To se stačí podívat na ty zápisy od návštěvníků. Pár zápisů je kladných, 10 neutrálních a 3 jsou: ‚ptákům svobodu‘ – samozřejmě, tam jde o to, že ten člověk s těma ptáky není, že si myslí, že tím že ten pták bude ve voliéře, že je to pro něj nejlepší. Při tom je to nesmysl.
5	„[nejčastější předsudek]S těma očima. Ale musím říct, že za těch 18 let, co to dělám, ta nevědomost pomalu upadá. Že už jsou ti lidi s tím seznámeni. Ta osvěta se zlepšuje.“
VI – Co je pravdy na tom, že orel skalní dokáže zabít dospělého člověka?	
1.2	„Volně žijící dravec na člověka nikdy nezaútočí, to je nesmysl. Protože on loví to, co mu ukážou rodiče. To je jako u člověka. Když máš maminku, která vaří každý den něco jiného, tak si to taky vezmeš do života. Když máš maminku, co vaří řízky, svičkovou a guláš a nic jiný, tak to je to samý. To samé je u nich. Když ta potrava je rozmanitá, ten orel loví všechno. (...)“
2.1	Takže já když chci lovit lišku, musím tomu orlovi ukázat lišku, dát mu jí nažrat, aby pochopil, že to je žrádlo. Pak na srnce a tak dále.
1	Zase se vychází z té přírody.
1.1	No a to, že dravec napadne člověka, tak, pokud mu nepolezeš do hnízda (hnízda údajně chrání harpie a jestřáb kuklův), (...) tak většinou uhýbá. Mě jednou takhle málem napadl jestřáb lesní, uhnul těsně přede mnou a bylo vidět zbytky poutek. To znamená, ten člověk byl vychován člověkem, a na tom dravci se to nějakým způsobem poznamenalo. Ta pouta byla přerušena. Zase na druhou stranu, když se někdo baví o tom, jestli je orel skalní schopen zabít dospělého člověka, tak samozřejmě, pokud tě ten orel chytne za krk, ty upadneš do nějakého šoku, že by ses nebyla schopna bránit, tak tě ten pták zabije. Tě udusí. Protože ten stisk je tak silný, že je to hotový. Za normálních okolností prostě nezabije. Dítě jo.
2	On musí mít důvod, to musí být sokolnický pták. Staly se případy, že orel chytil člověka. Ale nezabil. Ale je to jen chyba toho
2.2	člověka. Jak toho dravce vedeš, v jaký je ten pták kondici.“
VII – Zkuste k následujícím dravcům vymyslet jednu pozitivní a jednu negativní vlastnost, nebo symbol, který podle vás představuje.	
6	Orel: majestát, vynikající letec, už se neodnaučí chybu
6	Sup: nesmírně inteligentní tvor, dokonalý „plachtař“, štiplavý zápach.
6	Sokol: rychlost, obratnost, někdy tvrdá povaha
6	Sova: úžasný sluch, problém s výcvikem, hůře cvičitelná
„[lidé si nejčastěji všímají] Zahnutý zobák. A drápy.“	
VIII – Dá se říct, že symbolika dravců odpovídá skutečnosti? Jako např. že sup je hladový a sova moudrá?	
5	„Ne, to je nesmysl. Sup je hladový stejně tak, jako je hladová poštolka. Sova je na to m hůř, než dravec. Ta má velkou hlavu, protože má velké nadočnicové oblouky a větší oči a ušní otvory. Co se týče moudrosti – dravec je údajně na nějakém 11. místě, sova asi 20. Nebo 19.“

	IX – Když se řekne: <i>strach, respekt a pouto</i> – které z těchto slov podle Vás nejlépe vystihuje vzájemný vztah sokolníka a dravce? „Láska a pouto. Protože to naplňuje tu mojí určitou představu, určitou vizi, uspokojuje mě to psychicky. Že jsem schopný to vycvičit, s tím pracovat. Strach rozhodně nemám a samozřejmě před určitým dravcem respekt mám.“
1.3	„Samozřejmě, máš místo, kde se ten dravec bál, kde byl přivázaný. To je třeba případ Sandy. Ten pták si to pamatuje. Některý je schopen to odbourat, že to neřeší a je schopen jít dál.“

S2 PLZ 1 12 11

	I „Když se řekne dravec, tak se mi okamžitě vybaví dravý pták. Jestřáb, sokol třeba.“
	II 1 „Je důležité, jestli máte dravce z přírody, nebo jestli ho máte od mala. Může se stát, že ten z přírody bude lítat daleko dřív, než ten od mala, nebo taky naopak. 1.3 Každý pták je jiný. 2 Ale když to tak vezmu, tak takový ten nejzákladnější výcvik, když ho na volno pouštíme, aby se nám vracel, je zhruba tak 2-3 měsíce. 4 Pozor ale, záleží, jak se tomu dravci věnujete. Když se tomu věnujete pořád, to máte jako u psa.“
	II' III 1.2 „Část mé práce je návrat dravců do přírody, takže my se snažíme, aby na tu přírodu byli připraveni, aby v té přírodě přežili. (...) 2.1 S tím, že oni nás znají, berou nás jako lovecké partnery, my je k té kořisti doneseme a my jim s tou větší kořistí i pomůžeme. A protože se nás nebojí, tak je tam taková symbióza a funguje to.“
	III' III''
	IV 2.3 „Imprinták – s tím je problém. 1 My je necháváme u rodičů, pak je chytáme, aby byli úplně divocí a čím je ten dravec divočejší, tím líp lítá. Ale musí si na nás samozřejmě zvyknout. 2 To je otázka výcviku, přístupu. Ale pokud je ručně dokrmený – ‚pinzetou‘ – tak ten dravec na vás volá, je na vás závislý, ten útok třeba i šidí.“ 2.3 „U nás je to trochu atypické. My těch dravců máme hodně a jsme denně u nich. A každý z nás cvičí určitou skupinu dravců. Třeba můj luňák, toho mám 24 let – jednou jsem ho nechal úplně úplně volně a on se vrátil na svoje bidlo. (...) Ale spíš vás berou jako takovou snadnější obživu. Ten dravec to má jednodušší, že i když nic neuloví, pořád je tam ten člověk, který mu dá relativně zadarmo nažrat. Takže tam má jistotu. Když máte dravce dýl, tak on si na to zvykne.“ 3 On je to pro ně takový rituál. Např. když nemají čerstvou vodu, počkají a hned potom se jdou koupat. Ti dravci to pak vyžadují. 2.1 Nebo např. káňe Harrisova vás bere jako lovcího partnera – v okamžiku, jak jsem k němu přiběhl, tak on toho zajíce pustil, vedle mě si pokrčil nohu a čekal, až jsem toho zajíce zapíchl. 4 To je stejně jako v přírodě. On ho přidrží a dominantní silnější samice mu pomůže zabít toho zajíce a on se potom nažere. Stejně dravci spolupracují se psem. 2.2 My ty dravce nijak neomezujeme. Lítáme je v plné kondici. Předvádíme s nimi lov v hlavní sezóně což je duben – srpen, to je doba, kdy ti ptáci hnízdí anebo pelichají. V té době musí hodně žrát. 2.4 Takže k nám se vrací víceméně ze zvyku. Ale to je atypické. 4 Ale pozor, neporovnávat se psem. Ten pes, když vám něco udělá, vy ho zmydlíte, on pak přijde nebo nepřijde. 1.1 Ale ten pták, kdybyste na něj nedej Bože nějak stáhli ruku, tak je zle, to vám pak hrdě uletí. A už ho nikdo nechytne. Ale třeba u orlů, tam je třeba ukázat, že vy jste silnější osoba, protože orel je hrozně dominantní a někteří orli jsou vyloženě troufalí. 1 Stejně, jako v přírodě, když to mládě je dotěrné, tak ta samice ho práskne pařátem, ta se s nimi nijak nemazlí. Ale zase, musíte to udělat tak, aby se vás nebál. To je potom problém. 2.2 Vždycky je lepší, řešit to po dobrým. Třeba dávání hladovek, to může být problém. Může třeba onemocnět. Tam je potřeba ty dravce dobře krmit, ideálně aby měli pohyb a tak nějak k nim přistupovat. Třeba zvyšování hlasu, on to všechno vnímá. 1.3 Jsou dravci, kterým je to jedno, ale jsou dravci, kteří vám uletí a uloví si něco v přírodě. Ten dravec by měl k vám mít vztah, měl by za vámi rád lítat, měl by vědět, že vy mu s kořistí pomůžete, a když nic neuloví, tak vy jste pro něj ta záchrana. 1.2 Ale tam je velký rozdíl, jestli je ten pták z přírody nebo ze zajetí – jestli byl odchovaný rodiči nebo člověkem. (...)“
	V 5 „Jestli mě ten pták ‚klofne do voka‘.“ 5 „A pak že slepice zabíjí káňata, přitom to dělají jestřábi.“

5	„A pak to uvázání za nožky. Ty nohy jsou ale od přírody, aby vydržely obrovské nárazy. Lidé si myslí, že jsou uvázání řetězem, přitom to jsou rolničky, kožená poutka - my používáme klokaní - atd.“
	VI
	„Když to přeženu, dospělého člověka dokáže zabít i kočka.
1.2	Divoký orel se bojí a nikdy na člověka útočit nebude.
2.3	Ale když je to odkrmený imprint, ty orli berou člověka jako matku a vyloženě si dovolují. A to je nebezpečný. Ale že by ho zabili, to by musela být hodně velká náhoda.“
	VII
6	Orel – „hrdost, síla, odvaha, bystrost. Ale konkrétně orel pro mě není symbol hrdosti. Konkrétně orel v Kanadě žere zdechlíny, což je podřadný. Ten mořský orel, to je zase zákeřňák. Ti vyloženě jdou po lidech. (...)
6	Já kdybych měl říct, tak obecně je pro mě dravec symbol posvátnosti.“
	VIII
5	„Sovy jsou strašní zabeďněnci. Dravci jsou hrdí, odvážní, svobodní. Krahujec třeba – ten je hodně odvážný.“
	IX
2	„Všechno. Nejvíc pouto. Sokolník musí svého dravce cvičit sám, ostatní ho můžou zkazit a to se pak už neodnaučí.“

S3 PLZ 2 12 11

	I
6	„Vznešený, ušlechtilý tvor v naprosté pohodě si probírající svoje peří na posedu před ranním lovem. Dravec znamená obecný výraz pro živočicha, jehož přirozeností je zabíjet pro obživu. Za dravce se obecně považují i další ptáci s převahou mrchožravého způsobu získání obživy. V tom vidím rozdíl.“
	II
2.1	„3 týdny“
	II'
	III
1.2	„Dravec volně žijící loví slabší kořist, než jakou je schopen ulovit s pomocí člověka.“
3	[Přirozené instinkty si zachová] Všechny, jen přehodnotí vztah k člověku,
2.1	kterého začne vidět jako pomocníka, ne jako nepřitele. Ve středověku sokolníci přísahali: <i>budu jeho otrokem, a pokud selžu, budu svržen z útesu, kde smrt bude mým osudem</i> De arte venandi cum avibus FridrichII. Hohenstaufen“
	III'
1.3	„Určité druhy dravců to dokážou (rarohe velký),
1.1	jestřáb může být v péči člověka několik let, a když na 7dní ulétne a potom se vrátí domů.
3	Je divoký, jakoby člověka nikdy neviděl.
2.3	(...) Nedávno jsem byl koupit 3letou samici rarohe velkého a ten kluk co mi ji prodával, s ní měl naprosto výjimečný vztah - byli to přátelé, prodal mi ji, jelikož pro ni neměl vhodnou honitbu a kořist. Druhý případ je imprinting, kdy sokolník vychovává mladého dravce a ten ho přijme za rodiče a později za partnera.“
	III''
2.2	potrava; 69% domov/zázemí; 30% lásky/vztah; 1% jiné důvody
	IV
	(Jak se chová k jeho „pánovi“?)
2.2	„Jako k nosiči potravy, jako k ochránci.“
2.3	(...) „Dravec pokud je tzv. dokonale onošený věří svému panovi, že by nenechal nikým ohrozit jeho pohodu a zdraví, proto ostatní lidi ignoruje.
4	Bojí se psů, pokud na ně není zvyklý.“
	V
5	„Ty ho pouštíš na volno?
5	Nebojíš se, že ti uletí?

5	Proč má na hlavě tu čepičku?
5	Je živý?“
VI	
1.3	„V určitých případech ano. Má drápy dlouhé jako prst dospělého člověka, ostré jako jehla, když trefí tepnu mimo dosah lékařské pomoci, těžko se bude lidský život zachraňovat.
2	Nicméně dnes má klub sokolníků návod, jak orla vycvičit, tak aby nebyl k lidem agresivní. Napsal ho František Chrpa z Aše.“
VII	
6	„Orel - odvaha, nebezpečí
6	Sup – velikost, laxnost
6	Sokol - střemhlavý lov/extrémě ohrožené druhy zvířat
6	Sova – moudrost/smrt(sýček)
6	Krahujec-nespoutaný, nebojácný, srdnatý / někdy to vypadá jako by neměl pud sebezáchovy.“
VIII	
„Ano.“	
IX	
1.2	„Respekt - Pokud dravce nerespektuji, nepřesvědčím ho, že spolupráce se mnou mu bude ku prospěchu, dravec bude stresovaný a při první příležitosti mi uletí.
2.1	Pokud dravce respektuji, vytvořím jisté pouto a stanou se z nás symbiotičtí partneři.“

D. Freelisting

(Výsledky z programu *Athropac*)

SORTED BY SMITHS

	Údaj	Frekvence výskytu	Frekvence výskytu v %	Průměrné pořadí	Smithův index pronikavosti
1.	ORE	29	100	1.966	0.884
2.	SOK	23	79	3.870	0.526
3.	KAN	24	83	4.375	0.513
4.	POS	24	83	4.500	0.486
5.	SUP	19	66	4.684	0.359
6.	JES	17	59	4.588	0.329
7.	PUS	13	45	6.231	0.219
8.	KRA	9	31	4.000	0.202
9.	SOV	11	38	5.455	0.178
10.	VYR	13	45	6.923	0.168
11.	RAR	7	24	6.143	0.131
12.	SOVP	7	24	8.571	0.081
13.	LUN	4	14	4.500	0.079
14.	SOVS	6	21	7.667	0.074
15.	ORLOVEC	2	7	3.000	0.060
16.	KOND	3	10	7.333	0.053
17.	MOT	3	10	9.333	0.048
18.	VCE	3	10	7.667	0.048
19.	KUL	5	17	9.800	0.038
20.	OST	3	10	8.667	0.035
21.	DREMLIK	2	7	5.000	0.034
22.	RORYS	2	7	5.500	0.034
23.	KAL	4	14	10.750	0.030
24.	ORL	2	7	10.500	0.021
25.	LUNEC	1	3	8.000	0.020
26.	SYCEK	3	10	11.333	0.019
27.	SYC	1	3	9.000	0.013
28.	ORLIK	1	3	12.000	0.012
29.	KORM	1	3	7.000	0.005
30.	VRANA	1	3	9.000	0.004
31.	KARANCO	1	3	10.000	0.003
	Celkem/Průměr:	244	8.414		